

**DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT VAN STUDENTEN
EN DE INVOERING VAN HET SOCIAAL LEENSTELSEL**

Masterscriptie Economische Geografie

Sophie Louise Procé

**DE RUIMTELIJKE MOBILITEIT VAN STUDENTEN
EN DE INVOERING VAN HET SOCIAAL LEENSTELSEL**

Masterscriptie

Master Economische Geografie

Rijksuniversiteit Groningen

Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen

S.L. Procé

S2393646

Supervisor: dr. V. A. Venhorst

Groningen, 25 september 2016

Voorwoord

Na het afronden van mijn bachelor, in drie jaar tijd, heb ik het gevoel dat mijn studententijd voorbij vliegt. Ik heb genoten van elk jaar Sociale Geografie en Planologie en ook mijn master Economische Geografie is een goede keuze geweest. Toch slaat de spanning weer toe als het moment daar is en ik weer moet nadenken over een scriptieonderwerp. Ik heb besloten een zo actueel mogelijk onderwerp te kiezen dat zo dicht mogelijk bij mijn persoonlijke leven staat, zodat de interesse in het onderwerp niet gaat vervagen. Daarnaast denk ik dat geografie en educatie op sommige vlakken nauw met elkaar verbonden zijn en daardoor een goede basis van mijn scriptieonderwerp vormen.

In mijn bachelor periode heb ik nog gebruik kunnen maken van de basisbeurs. Maar toen ik mijn master begon kwam hier, door de invoering van het sociaal leenstelsel een einde aan. Ook ik heb, zoals veel studenten, een studieschuld en ben op zoek gegaan naar oplossingen om tijdens mijn master kosten te besparen. Tijdens mijn bachelor ben ik op kamers gegaan, iets waar ik absoluut geen spijt van heb. Wel brengt het wonen op kamers behoorlijk wat kosten met zich mee. Toen ik na begon te denken over oplossingen om zo min mogelijk te hoeven lenen tijdens mijn master, kwam ik op het idee om voor een tijdje weer thuis te gaan wonen. Dit idee heb ik doorgevoerd en op dit moment kan ik mijn master blijven volgen zonder een hoge schuld op te bouwen. Ik ben niet de enige student die dergelijke overwegingen heeft gemaakt na de invoering van het sociaal leenstelsel. Het lijkt mij daarom interessant om te onderzoeken in hoeverre het leenstelsel invloed heeft op de ruimtelijke mobiliteit van studenten.

Voordat we overgaan naar het officiële gedeelte van mijn scriptie wil ik Viktor Venhorst bedanken voor zijn inbreng en steun. Hij heeft mij meerdere malen op een motiverende manier de juiste richting gewezen. Het was dan ook een genoegen om hem als mijn scriptiebegeleider te hebben.

Sophie Procé

Groningen, augustus 2016

Samenvatting

Aanleiding: In het studiejaar 2015/2016 werd in Nederland het sociaal leenstelsel ingevoerd. Volgens verschillende vooronderzoeken zou het sociaal leenstelsel mogelijk invloed kunnen hebben op de ruimtelijke mobiliteit van studenten. **Doelstelling:** Het doel van dit onderzoek is het verifiëren van vooronderzoek naar het sociaal leenstelsel en de ruimtelijke mobiliteit van studenten, na de daadwerkelijke invoering van het sociaal leenstelsel. **Methode:** Om dit doel te realiseren zijn primaire data verzameld door middel van een casestudy. In een enquête zijn verschillende vragen gesteld over het woon- en forensengedrag van studenten aan de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool. Een deel van deze studenten valt momenteel onder het sociaal leenstelsel terwijl het overige deel nog gebruik kan maken van de basisbeurs. De verschillen tussen beide groepen zijn geanalyseerd. **Resultaten:** Uit de resultaten blijkt dat er slechts kleine verschillen zitten tussen beide groepen als het gaat om de woonsituatie, de financiering van de woning en de afstand tot de studielocatie van de respondenten. Daarnaast werden de keuzefactoren, die volgens de literatuur een belangrijke rol spelen in de ruimtelijke mobiliteit van studenten, door beide groepen ongeveer even hoog gewaardeerd. De kleine verschillen die zijn gevonden zijn in de steekproef, zijn niet significant. Dit betekent dat in de populatie beide groepen als gelijk kunnen worden beschouwd als het gaat om ruimtelijke mobiliteit. **Conclusie:** De invoering van het sociaal leenstelsel heeft volgens dit onderzoek op dit moment geen significante invloed op de ruimtelijke mobiliteit van studenten in de stad Groningen. Studenten in het leenstelsel vertonen hetzelfde ruimtelijke gedrag als studenten die nog gebruik kunnen maken van de basisbeurs.

Sleutelwoorden: ruimtelijke mobiliteit, sociaal leenstelsel, studenten, human capital, hoger onderwijs

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	iii
Samenvatting.....	iv
Inhoudsopgave.....	v
1 Inleiding.....	1
1.1 Aanleiding.....	1
1.2 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie.....	2
1.3 Probleem-, doel- en vraagstelling.....	3
1.3.1 Probleemstelling.....	3
1.3.2 Doelstelling.....	3
1.3.3 Vraagstelling.....	3
1.4 Leeswijzer.....	4
2 Theoretisch kader.....	5
2.1 Ruimtelijke mobiliteit.....	5
2.2.1 Human capital migration theory.....	7
2.2.2 Life course approach.....	8
2.3 Keuzefactoren ruimtelijke mobiliteit studenten.....	9
2.3.1 Kwaliteit van de opleiding.....	9
2.3.2 Afstand.....	10
2.3.3 Huurprijzen.....	11
2.3.4 Stedelijke voorzieningen.....	11
2.3.5 Toegang toekomstige arbeidsmarkt.....	11
2.4 Institutionele achtergrond hoger onderwijs in Nederland.....	12
2.4.1 Onderwijsinstellingen.....	12
2.4.2 Het wetenschappelijk onderwijs.....	13
2.4.3 Het hoger beroepsonderwijs.....	13
2.5 De mogelijke gevolgen van de invoering van het sociaal leenstelsel.....	14
2.5.1 Het sociaal leenstelsel in het kort.....	14
2.5.2 Mogelijke gedragsreacties van studenten op de invoering van het sociaal leenstelsel.....	15
2.6 Conceptueel model.....	16
2.7 Hypothesen.....	17
3 Methode en dataverzameling.....	19
3.1 Onderzoeksmethode.....	19
3.1.1 Kwantitatief onderzoek.....	19
3.1.2 Casestudy methode.....	19
3.1.3 De onderzoekspopulatie.....	20
3.2 Dataverzameling.....	21
3.2.1 Primaire data.....	21
3.2.2 Enquêtes.....	21
3.2.3 De vragenlijst.....	21
3.2.4 Ethiek.....	22

4 Resultaten.....	23
4.1 Verdeling leenstelsel/basisbeurs	23
4.2 Opleiding.....	23
4.3 Selectie.....	25
4.4 Woonsituatie	26
4.5 Financiering van de woning.....	28
4.6 Waardering woonplaats	29
4.7 Afstand woonplaats - studielocatie	31
4.8 Afstand woonplaats voor studie - studielocatie	32
5 Discussie	34
5.1 Het meten van ruimtelijke mobiliteit	34
6 Conclusie.....	36
6.1 Factoren die een rol spelen in de ruimtelijke mobiliteit van studenten	36
6.2 Waardering keuzefactoren	37
6.3 Ruimtelijke patronen.....	38
6.4 De invloed van het sociaal leenstelsel op de ruimtelijke mobiliteit van studenten	40
6.5 Aanbevelingen voor verder onderzoek	40
Literatuurlijst.....	41
Bijlagen	44
Bijlage 1: Enquête ruimtelijke mobiliteit studenten	44
Bijlage 2: Opleiding statistische gegevens	46
Bijlage 3: Selectieprocedure statistische gegevens.....	47
Bijlage 4: Woonsituatie statistische gegevens	49
Bijlage 5: Financiering woning statistische gegevens	50
Bijlage 6: Waardering woonplaats statistische gegevens	52
Bijlage 7: Afstand woonplaats-studie statistische gegevens.....	53
Bijlage 8: Afstand woonplaats voor studie-studie statistische gegevens.....	54

Lijst van figuren

Figuur 1.1: Conceptueel model	17
Figuur 4.1: Opleiding respondenten	24
Figuur 4.2: Aanwezigheid selectieprocedure	25
Figuur 4.3: Woonsituatie respondent	27
Figuur 4.4: Financiering van de woning	28
Figuur 4.5: Waardering woonplaats respondent	30

Lijst van tabellen

Tabel 4.3: P-waarden ongepaarde t-toets, waardering woonplaats, selectieprocedure.....	26
Tabel 4.2: P-waarden ongepaarde t-toets, financiering van de woning	9
Tabel 4.3: P-waarden, ongepaarde t-toets, waardering woonplaats	31
Tabel 4.4: Afstand woonlocatie-studie, leenstelsel	31
Tabel 4.5: Afstand woonlocatie-studie, basisbeurs	32
Tabel 4.6: Afstand woonplaats voor studie-studie, leenstelsel	32
Tabel 4.7: Afstand woonplaats voor studie-studie, basisbeurs	32

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In 2012 werd in het regeerakkoord 'Bruggen slaan' (Rutte & Samsom, 2012) door de VVD en de PvdA aangekondigd dat het toenmalige stelsel van studiefinanciering zou worden vervangen door een sociaal leenstelsel. Deze beslissing kwam voort uit de constatering van het kabinet dat de overheid een groot deel van de kosten van de studie droeg, door onder andere het verstrekken van een basisbeurs. Het zou gerechtvaardigd zijn studenten zelf meer te laten bijdragen aan de kosten van een opleiding vanwege de voordelen die afgestudeerden hebben door hun opleiding in het hoger onderwijs. Zo werd in het regeerakkoord besloten de basisbeurs te vervangen door een sociaal leenstelsel in het studiejaar 2015/2016 (Turkenburg et al., 2013).

Voor de invoering van het sociaal leenstelsel had elke student recht op een basisbeurs. De hoogte daarvan verschilde afhankelijk van de woonsituatie van de student; thuiswonend of uitwonend. Daarnaast was er een inkomensafhankelijke aanvullende beurs beschikbaar en had elke student recht op een ov-kaart om gratis te reizen, naar keuze voor door-de-week of in het weekend. De basisbeurs, de aanvullende beurs en de reisvoorziening vielen onder de prestatiebeurs en werden in eerste instantie als lening verstrekt. Op voorwaarde dat studenten binnen tien jaar na het eerste beroep op studiefinanciering een diploma behaalden, werden deze omgezet in een gift. Studenten konden tevens geld lenen voor hun studiekosten en levensonderhoud. Met de invoering van het sociaal leenstelsel komt de basisbeurs te vervallen en, in plaats daarvan, krijgen studenten een leenfaciliteit aangeboden. Voor studenten uit gezinnen met lage inkomens blijft een aanvullende beurs beschikbaar en daarnaast heeft elke student nog steeds recht op een ov-kaart. Bij de terugbetaling van de studieschuld wordt rekening gehouden met de draagkracht. Als na dertig jaar de studieschuld niet is afgelost wordt het resterende bedrag kwijtgescholden (Turkenburg et al., 2013).

Op dit moment valt een deel van alle HBO en WO studenten in Nederland onder het sociaal leenstelsel. Dit zijn de studenten die een nieuwe opleiding volgen of studenten die studie uitloop hebben sinds het studiejaar 2015/2016. Studenten die geen vertraging hebben opgelopen en studenten, die gestart zijn met hun bachelor voor het studiejaar 2015/2016, ontvangen daarentegen nog een basisbeurs.

Voordat het leenstelsel werd ingevoerd is er onderzoek gedaan naar de mogelijke gedragsreacties van studenten op de invoering van het sociaal leenstelsel. Uit deze onderzoeken is gebleken dat aankomende studenten zich gaan aanpassen aan de nieuwe financiële omstandigheden die het leenstelsel met zich mee brengt. Het verlies van de basisbeurs zal worden gecompenseerd, om een studieschuld te beperken.

Er zou, volgens vooronderzoek, aanpassing zichtbaar worden in het studiekeuzegedrag, het financieel gedrag en daarnaast ook in het ruimtelijk gedrag van studenten (Turkenburg et al., 2013).

In dit onderzoek is ervoor gekozen om alleen dit laatste gedrag, het ruimtelijk gedrag, van studenten te onderzoeken. Uit de vooronderzoeken die zijn verricht kwam naar voren dat een deel van de aankomende studenten heeft aangegeven langer thuis te blijven willen wonen, dichterbij het ouderlijk huis te willen wonen of op zoek te willen gaan naar een woonruimte met lage woonlasten, als het sociaal leenstelsel zou worden ingevoerd (Turkenburg et al., 2013) (Poulus & Vijncke, 2014). Volgens deze vooronderzoeken zou de invoering van het sociaal leenstelsel mogelijk invloed kunnen hebben op de ruimtelijke mobiliteit van studenten in Nederland.

In vergelijking met de vooronderzoeken die verricht zijn, wordt in dit onderzoek de daadwerkelijke invloed van het sociaal leenstelsel onderzocht. Deze mogelijkheid is ontstaan omdat het leenstelsel sinds dit studiejaar is ingevoerd en een deel van de studenten hierdoor valt onder het sociaal leenstelsel. Daarnaast wordt in dit onderzoek, in vergelijking met de vooronderzoeken, dieper ingegaan op het begrip ruimtelijke mobiliteit en de daarbij behorende theorieën en literatuur. Aansluitend wordt onderzocht in hoeverre het sociaal leenstelsel invloed heeft op deze bestaande theorieën over ruimtelijke mobiliteit.

1.2 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie

In de economische geografie wordt er veel aandacht besteed aan onderzoek naar de verschillen in economische groei tussen landen en regio's. Lucas (1988) was een van de eerste economen die suggereerde dat menselijk kapitaal, een term die werd geïntroduceerd door Becker (1964), een cruciale rol zou spelen in deze verschillen en hierdoor zou moeten worden opgenomen in het neoklassieke groeiemodel. Hoewel menselijk kapitaal op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd, veronderstelt Becker (1964) dat educatie en training de belangrijkste investeringen in menselijk kapitaal zijn. Op deze manier zou met name de kennis en informatie, die wordt verworven in het onderwijs, van cruciaal belang zijn voor het creëren van menselijk kapitaal. Becker (1964) verklaarde dat menselijk kapitaal zowel de productiviteit als het inkomen van een individu kan verhogen, voornamelijk door het verkrijgen van kennis, vaardigheden en manieren om problemen te analyseren. Daarnaast zou volgens Lucas (1988) de aanwezigheid van menselijk kapitaal naast individuele voordelen ook externe voordelen, spillovers, creëren. Deze externe voordelen ontstaan door de positieve invloed die individuen kunnen hebben op de productiviteit van anderen. Op deze manier kan menselijke interactie een belangrijke bron zijn voor de creatie van menselijk kapitaal. Door zowel deze interne als externe voordelen kan men veronderstellen dat economieën met grote hoeveelheden aan menselijk kapitaal snelle economische groei ondervinden (Romer, 1990). Hierdoor hangen economische successen van regio's en landen dan ook steeds vaker af van het vermogen om menselijk kapitaal aan te trekken en te

behouden. Om deze redenen is het van belang onderzoek te doen naar de ruimtelijke patronen van menselijk kapitaal. De doelgroep in dit onderzoek, de studenten, zijn bezig met het investeren in menselijk kapitaal en zullen in de nabije toekomst dan ook meer menselijk kapitaal bezitten. Dit maakt het, voor de economische groei van landen en regio's, interessant om het ruimtelijke gedrag van deze groep te onderzoeken.

Daarnaast is het ruimtelijk gedrag en de ruimtelijke mobiliteit van studenten van bijzonder belang voor beleidsmakers en universiteitsbestuurders. Kennis over dit onderwerp kan beleidsmakers helpen het huidige beleid van hoger onderwijs te evalueren. Gelijktijdig kan deze kennis universiteitsbestuurders helpen in hun toelatings- en marketingbeleid, gericht op het vergroten van de omvang of de reikwijdte van de instelling. Als laatste kan deze kennis ook een rol spelen in de gesprekken tussen hoger onderwijsinstellingen en regionale beleidsmakers als het gaat om de leefbaarheid in de stad en haar omgeving (Sa et al., 2004).

1.3 Probleem-, doel- en vraagstelling

1.3.1 Probleemstelling

Volgens vooronderzoek (Turkenburg et al., 2013) (Poulus & Vijncke, 2014) zou de invoering van het sociaal leenstelsel in Nederland mogelijk invloed kunnen hebben op de ruimtelijke mobiliteit van studenten. Het is echter nog niet bekend of het sociaal leenstelsel daadwerkelijk invloed heeft op de ruimtelijke mobiliteit van studenten, nu deze is ingevoerd. Ook is nog niet bekend in hoeverre het nieuwe leenstelsel invloed heeft op bestaande theorieën over ruimtelijke mobiliteit.

1.3.2 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is het verifiëren van vooronderzoek, gedaan naar het sociaal leenstelsel en de ruimtelijke mobiliteit van studenten, na de daadwerkelijke invoering van het sociaal leenstelsel.

1.3.3 Vraagstelling

Om dit doel te bereiken dient de volgende hoofdvraag te worden beantwoord:

Hoofdvraag In hoeverre heeft de invoering van het sociaal leenstelsel invloed op de ruimtelijke mobiliteit van studenten in de stad Groningen?

In het theoretisch kader in hoofdstuk 2 wordt de ruimtelijke mobiliteit van studenten in Nederland onderzocht aan de hand van bestaande theorieën en literatuur over ruimtelijke mobiliteit en de invoering van het sociaal leenstelsel. In de daaropvolgende hoofdstukken wordt de ruimtelijke mobiliteit van studenten in de stad Groningen, door middel van een casestudy, onderzocht. Uiteindelijk zal dit

onderzoek dan ook een antwoord geven op de vraag in hoeverre de invoering van het sociaal leenstelsel invloed heeft op de ruimtelijke mobiliteit van studenten in de stad Groningen.

De hoofdvraag zal beantwoord worden met behulp van de volgende deelvragen:

- Deelvragen**
- Welke factoren spelen een rol in de ruimtelijke mobiliteit van studenten?
 - Worden deze factoren anders gewaardeerd door studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel, dan door studenten die vallen onder de basisbeurs?
 - Vertonen studenten, die vallen onder het leenstelsel, andere ruimtelijke patronen dan studenten die nog gebruik kunnen maken van de basisbeurs?

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt het theoretisch kader van dit onderzoek uiteengezet. Deze bestaat uit een overzicht van de gebruikte literatuur, een conceptueel model en de opgestelde hypothesen. Hoofdstuk 3 richt zich op de gekozen onderzoeksmethode en de daarbij behorende manier van dataverzameling. De resultaten van dit onderzoek worden beschreven in hoofdstuk 4, gevolgd door een discussie over het onderzoek in hoofdstuk 5. Als laatste worden de conclusies van dit onderzoek besproken in hoofdstuk 6.

2 Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt het theoretisch kader uiteengezet die bestaat uit verschillende theorieën over ruimtelijke mobiliteit en de invoering van het sociaal leenstelsel. Als eerste wordt in paragraaf 1 het begrip ruimtelijke mobiliteit beschreven. Daarna worden twee migratietheorieën beschreven in paragraaf 2, namelijk de human capital migration theory en de life course approach. In paragraaf 3 worden de belangrijkste keuzefactoren, als het gaat om de ruimtelijke mobiliteit van studenten in Nederland, besproken. Vervolgens wordt de institutionele achtergrond van het hoger onderwijs in Nederland beschreven in paragraaf 4. Daarna worden in paragraaf 5 de mogelijke effecten van de invoering van een sociaal leenstelsel uiteengezet. Samen vormen deze vijf paragrafen de basis voor het conceptueel model, zoals deze in paragraaf 6 wordt gepresenteerd. Als laatste worden de opgestelde hypothesen geformuleerd in paragraaf 7.

2.1 Ruimtelijke mobiliteit

Ruimtelijke mobiliteit kan, in algemene zin, worden aangeduid als verplaatsen, of het menselijk vermogen om zich te verplaatsen. Verplaatsingen kunnen in eerste instantie worden gezien als het vermogen van het menselijk lichaam om zich te verplaatsen door de ruimte. Daarnaast kan ruimtelijke mobiliteit betrekking hebben op het vermogen van personen om zich te verplaatsen met behulp van mobiliteitstechnologieën. De meeste studies, die onderzoek doen naar ruimtelijke mobiliteit, richten zich niet alleen op de verplaatsingen zelf, maar ook op de context en de betekenissen van deze verplaatsingen (Kellerman, 2012). In dit onderzoek zal de aandacht, naast de verplaatsing zelf, dan ook liggen bij de context en de betekenis van de verplaatsingen. Op deze manier wordt er onderzocht welke afwegingen studenten maken als het gaat om ruimtelijke mobiliteit.

Ruimtelijke mobiliteit kan op verschillende manieren worden geclassificeerd. In dit onderzoek worden twee hoofdpatronen van ruimtelijke mobiliteit onderscheiden (Aybek et al., 2014).

Circulaire mobiliteit

- Mobiliteit van het dagelijks leven in de woonplaats
- Korte en lange afstand forensen

Niet circulaire mobiliteit of relocatie

- Woon mobiliteit die niet leidt tot een drastische verandering in de sociale omgeving van een individu (bijvoorbeeld relocatie naar een plaats binnen dezelfde gemeente)
- Migratie (een lange afstand verhuizing) die leidt tot een aanzienlijke verandering in de sociale omgeving van een individu en de band met de lokale gemeenschap

In dit onderzoek zal een ruime definitie van ruimtelijke mobiliteit worden gehanteerd. Hierin worden zowel circulaire mobiliteit (met name korte en lange afstand forensen), als non-circulaire mobiliteit (met name migratie) onderzocht. Deze ruime definitie wordt gehanteerd omdat, volgens vooronderzoek, het leenstelsel mogelijk invloed heeft op beide hoofdpatronen van ruimtelijke mobiliteit. Zo kan de invoering van het sociaal leenstelsel mogelijk invloed hebben op het migratiegedrag, maar ook op het forensengedrag van studenten.

Daarnaast kunnen de functies van ruimtelijke mobiliteit worden onderverdeeld in twee categorieën, namelijk het overbruggen van afstand en het verbeteren van de leefomgeving (Aybek et al., 2014).

- Overbruggen van afstand

Ruimtelijke mobiliteit stelt een individu in staat om afstanden te overbruggen en activiteiten te coördineren op verschillende locaties. Dit betekent dat een individu ruimtelijk mobiel moet zijn als hij of zij streeft naar een bepaalde actie op een locatie op afstand, ongeacht of er sprake is van circulaire- of non-circulaire mobiliteit.

- Verbeteren van de leefomgeving

Ruimtelijke mobiliteit, maar specifiek non-circulaire ruimtelijke mobiliteit, maakt het mogelijk om de lokale levensomstandigheden van een individu te veranderen, voornamelijk door het veranderen van de woonplaats. Levensomstandigheden omvatten fysieke, sociale en infrastructurele aspecten van de leefomgeving, ook wel de 'behuizing bundel' genoemd. Levensloop gebeurtenissen, zoals een geboorte of een huwelijk, kunnen leiden tot veranderingen in behoeften en verwachtingen met betrekking tot de leefomgeving. Hierdoor kunnen deze gebeurtenissen aanleiding zijn voor veranderingen in de ruimtelijke mobiliteit van een individu.

In onderzoek naar ruimtelijke mobiliteit kunnen de twee functies vaak moeiteloos van elkaar worden onderscheiden. De twee functies kunnen echter wel in contrast staan met elkaar of elkaar juist complementeren (Aybek et al., 2014). In dit onderzoek wordt de focus op beide functies van ruimtelijke mobiliteit gelegd. Uit de resultaten moet blijken welke functie het meest belangrijk is voor de doelgroep waar dit onderzoek zich op richt.

Tot slot kan ruimtelijke mobiliteit gemeten en geanalyseerd worden door middel van verschillende ruimtelijke bewegingscomponenten zoals bewegingssnelheid, bewegingsbereik en totale afstand. Daarnaast bevat ruimtelijke mobiliteit sociaal-demografische gegevens zoals leeftijd, onderwijsniveau, inkomen, veronderstelde reistijd, meest gebruikte manier van reizen en woonvorm (Kaur, 2007). In dit onderzoek zal ruimtelijke mobiliteit voornamelijk gemeten worden door de bewegingscomponent 'afstand'. Andere bewegingscomponenten zijn in dit onderzoek minder van belang omdat studenten

voornamelijk reizen met het openbaar vervoer. Deze is voor hen kosteloos beschikbaar. Daarnaast wordt in dit onderzoek ruimtelijke mobiliteit onderzocht door middel van sociaal-demografische gegevens. Daarbij zijn de gemiddelde leeftijd en het onderwijsniveau van de doelgroep al bekend. De woonvorm en het inkomen van de studenten zijn echter nog niet bekend. Het is interessant om deze factor te onderzoeken, omdat de invoering van het sociaal leenstelsel een direct effect heeft op het inkomen van studenten en daarnaast ook een indirect effect kan hebben op de woonvorm van studenten.

2.2 Migratietheorieën

In deze paragraaf worden twee migratietheorieën, de human capital migration theory en de life course approach, uiteengezet. Hoewel er meerdere theorieën bestaan over migratie, richt dit onderzoek zich specifiek op deze twee migratietheorieën. De voornaamste reden hiervoor is dat de doelgroep van dit onderzoek, namelijk studenten, zich bezighoudt met het investeren in menselijk kapitaal en zich, over het algemeen, in een bepaalde leeftijdscategorie bevindt. De human capital migration theory zal dan ook ingaan op de rol die educatie speelt in migratiegedrag, terwijl de life course approach zal ingaan op het leeftijd selectieve proces van migratie.

2.2.1 Human capital migration theory

De term ‘human capital’ werd in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw voor het eerst in de economische literatuur onder de aandacht gebracht. Schultz (1960) stelde voor om educatie als een investering in de mens te zien en om de opbrengsten daarvan te zien als een vorm van kapitaal, genaamd human capital. Mincer (1958) concludeerde bovendien dat deze vorm van kapitaal zorgt voor productiviteitsgroei en een toenemend inkomen. Hierdoor zou ‘human capital’, en ‘niet fysiek kapitaal’, de economische groei in veel westerse landen verklaren (Becker 1964).

Uit studies naar migratie blijkt dat human capital de kans op migratie significant vergroot. De verschillende verklaringen voor de hogere mobiliteit van hoger opgeleiden kunnen dan ook worden gelinkt in de human capital migration theory. De human capital migration theory werd onder meer onderzocht door Sjaastad (1962). Deze onderzoeker behandelde migratie en educatie beide als investeringsbeslissingen. Hierdoor kan migratie, net als elke andere investering, geassocieerd worden met kosten en uitgaven. Een individu zou hierdoor alleen beslissen om te migreren als de opbrengst van de migratie-investering positief is. Kosten en opbrengsten worden in deze theorie niet alleen als monetair gezien, maar kunnen daarnaast ook psychologisch zijn. Het basisidee achter de human capital migration theory is dat hoger opgeleiden lagere kosten en/of hogere opbrengsten hebben als het gaat om migratie, waardoor het voor hen waarschijnlijker is om voordeel te halen uit migratie. Er zijn verschillende redenen aangegeven die dit basisidee zouden verklaren.

De eerste voorgestelde reden is dat hoger opgeleiden lagere informatie kosten zouden hebben. Dit zou betekenen dat hoger opgeleiden effectiever informatie kunnen verkrijgen en analyseren als het gaat om migratie. Daarnaast benadrukken Levy en Wadicky (1974) dat hoger opgeleiden betere toegang hebben tot informatie over de mogelijkheden in alternatieve locaties. Een tweede voorgestelde reden is dat de kosten van het migreren afhankelijk zijn van hoe sterk de link is met de plaats van herkomst voor het individu in kwestie. Levy en Wadicky (1974) wijzen erop dat hoger opgeleiden zich gemakkelijker kunnen aanpassen op nieuwe locaties en bovendien minder gehecht zijn aan hun plaats van herkomst. Lager opgeleiden zouden daarentegen meer waarde hechten aan hun plaats van herkomst en het verlaten van deze plaats zal hen dan ook psychisch meer kosten. Daarnaast zouden lager opgeleiden vaak minder inkomen en geld hebben om hun familie en vrienden op te zoeken. De plaats van bestemming zal daardoor afhangen van de plaats waar vrienden en familie wonen. Een derde mogelijke reden voor de positieve relatie tussen educatie en migratie is dat er sprake is van pad-afhankelijkheid in de keuze om te migreren. Dit betekent dat individuen die eenmaal gekozen hebben om hun plaats van herkomst te verlaten, in de toekomst gemakkelijker zullen migreren. Als laatste is een mogelijke verklaring dat het mogelijke risico, dat geassocieerd wordt met de beslissing om te migreren, lager is voor hoger opgeleiden. Voor hoger opgeleiden is de kans op werkloosheid op de plaats van bestemming lager omdat hoger opgeleiden ervoor kunnen kiezen om lager betaald werk te verrichten, als zij niet de baan kunnen krijgen die zij in eerste instantie zochten. Concluderend suggereert de human capital theory of migration dat hoger opgeleiden vaker en sneller zullen migreren dan lager opgeleiden (Faggian & McCann 2009).

De doelgroep van dit onderzoek, de studenten, is volgens de human capital migration theory geneigd om verder en vaker te migreren dan anderen, omdat het voor hen waarschijnlijker is om voordeel te halen uit migratie. De invoering van het sociaal leenstelsel zou echter de kosten van het migreren doen verhogen en hierdoor zou de kans op dit voordeel, door het leenstelsel, verminderd worden. Studenten zullen volgens de human capital migration theory dan ook alleen migreren, na de invoering van het sociaal leenstelsel, als de verwachte opbrengsten hoger zijn.

2.2.2 Life course approach

De kans op migratie verandert door de levensloop van een individu, ook wel life course genoemd. Als men kijkt naar migratie als een leeftijd selectief proces, dan worden jongvolwassenen gezien als de meest mobiele groep. De kans op migratie verandert echter niet alleen door de levensloop van een individu maar ook door de historische tijd. Economische omstandigheden en demografische cycli hebben invloed op het migratie gedrag van individuen. Vanuit een life course perspectief wordt migratie daarom onderzocht als een intersectie tussen tijden van het individu (zoals leeftijd en fase) en historische tijden. Een geschikte manier om deze intersectie te onderzoeken is om de concepten ‘leeftijd’, ‘periode’ en ‘cohort’ te bekijken. Een cohort wordt in de life course approach gedefinieerd als een verzameling van individuen die gezamenlijk hetzelfde evenement beleeft in hetzelfde tijdsinterval. Op deze manier

combineert een life course perspectief zowel een micro- als een macrobenadering als het gaat om migratie en mobiliteit (Mulder, 1993).

Als men educatie en migratie onderzoekt vanuit een life course perspectief dan komt naar voren dat er een belangrijke verandering plaats heeft gevonden in de historische tijd. Er is sprake van een toegenomen deelname aan het hoger onderwijs. Hierdoor is het aantal migraties om educatieve redenen toegenomen. Er zijn dan ook meer jongvolwassenen die het ouderlijk huis verlaten. Educatie heeft hier een significante invloed op. Zo verlaten hoger opgeleiden eerder het ouderlijk huis dan lager opgeleiden. Een oorzaak hiervoor is dat hoger onderwijs geassocieerd wordt met individualisme. Bovendien wordt individualisme steeds belangrijker waardoor de leeftijd daalt van hoger opgeleiden die het ouderlijk huis verlaten. Dit kan volgens de life course approach worden gezien als een periode-effect. Dit effect is tevens te zien in de verschillen tussen cohorten, waarin het verlaten van het ouderlijk huis door individuen van begin twintig meer voorkomt dan in latere cohorten. Daarnaast zijn er meer jongvolwassenen die verhuizen naar grotere steden op afstand. De voornaamste reden hiervoor is dat deze steden de centra zijn voor hoger onderwijsinstellingen. Tevens bieden deze steden culturele faciliteiten aan die jongvolwassenen aanspreken. Hierdoor komt de korte-afstand-migratie voor educatieve redenen bij hoger opgeleiden minder voor. Bovendien is educatie de voornaamste reden voor lange-afstand-migratie voor individuen in de leeftijdscategorie 18 tot 21 jaar. In de leeftijdscategorie 22 tot 24 jaar wordt educatie minder vaak genoemd als reden voor migratie (Mulder, 1993).

Dit onderzoek gaat, volgens de life course approach, over het migratiegedrag van studenten aan de hand van een verandering in de historische tijd, namelijk de invoering van het sociaal leenstelsel. De invoering van het sociaal leenstelsel zou volgens de life course approach kunnen worden gezien als een periode-effect. Verandering in het migratiegedrag zou dan ook onderzocht kunnen worden door de ruimtelijke mobiliteit van verschillende cohorten te vergelijken. Cohorten van individuen die nog gebruik kunnen maken van de basisbeurs vertonen wellicht een andere mate van mobiliteit dan cohorten van individuen die vallen onder het sociaal leenstelsel.

2.3 Keuzefactoren ruimtelijke mobiliteit studenten

In deze paragraaf worden vijf keuzefactoren uiteengezet die volgens de literatuur een belangrijke rol spelen in het woon- en forensengedrag van studenten. De vijf keuzefactoren bestaan uit: de kwaliteit van de opleiding, de afstand, de huurprijzen, de stedelijke voorzieningen en als laatste: de toegang tot de toekomstige arbeidsmarkt.

2.3.1 Kwaliteit van de opleiding

Uit het vooronderzoek naar de invloed van het sociaal leenstelsel van het Sociaal en Cultuur Planbureau (Turkenburg et al., 2013) bleek dat een deel van de aankomende studenten overtuigend kiest voor een

hogeschool of universiteit waar de opleiding het beste staat aangeschreven, ook al betekent dat een langere reisafstand. Daarnaast concluderen Brewer et al. (1999) dat de kwaliteit van de opleiding ook een significant effect heeft op het economische rendement van studenten. Hierdoor zou de kwaliteit van de opleiding een belangrijke keuzefactor in het ruimtelijke gedrag van studenten zijn.

In contrast daar mee, concluderen Sa et al. (2004) dat de kwaliteit van de opleiding geen significant effect heeft op het ruimtelijke gedrag van studenten. Zij veronderstellen dat de kleine verschillen in de kwaliteit van de onderwijsinstellingen in Nederland, als gevolg van een lang bestaand onderwijsbeleid, hier een mogelijke reden voor zou kunnen zijn. Bovendien heeft dit beleid bijgedragen aan een vrij uniforme kwaliteit van het hoger onderwijs met relatief lage en uniforme collegegelden en een homogeen systeem van universitaire budgettering door de nationale overheid in Nederland. Bovendien suggereren Sa et al. (2004) dat toekomstige studenten zich niet altijd bewust zijn van de verschillen tussen opleidingen als het gaat om kwaliteit van de opleidingen.

2.3.2 Afstand

Uit het vooronderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Turkenburg et al., 2013) komt naar voren dat de afstand een belangrijke keuzefactor is in het woon- en forensengedrag van studenten. Zo blijkt dat een groot deel van de aankomende studenten overduidelijk kiest voor een opleiding in de buurt, die overigens niet altijd de eerste keuze hoeft te zijn.

Ordorvensky (1995) ontdekte in een eerder onderzoek al dat studenten, die dichtbij een onderwijsinstelling wonen, een grotere kans hebben om zich in te schrijven bij deze instelling. Daarnaast concluderen McCann en Sheppard (2001) dat een hoge intraregionale aanwezigheid van hoger onderwijs, migratie vermindert. Desjardins et al. (1999) suggereren dat dit komt doordat studenten meer kennis hebben over dichtbij gelegen universiteiten. Bovendien kan men blijven socialiseren met familie en vrienden en kunnen de kosten van het studeren aan een dichtbij gelegen universiteit laag zijn, met name voor studenten die thuis blijven wonen. Sa et al. (2004) verklaarden dat in Nederland de regionale vraag naar hoger onderwijs elastisch is als het gaat om afstand. Daarin vertonen de meer afgelegen gebieden in het Zuidwesten en Noorden van Nederland de hoogste elasticiteit. De meer in-elastische vraag naar hoger onderwijs is te vinden in het centraal-oostelijke deel van Nederland. Dit effect zou deels verklaard kunnen worden door de gespecialiseerde aard van deze universiteiten. Universiteiten, zoals de technische universiteit in Delft en de agri-culturele universiteit in Wageningen hebben bijvoorbeeld een nationale wervingsmarkt, terwijl andere hoger onderwijsinstellingen een meer regionale oriëntatie vertonen. Concluderend blijkt uit verschillende studies dat afstand een belangrijke rol speelt in het ruimtelijke gedrag van studenten (Sa et al., 2004). Voor een aantal studenten is de afstand echter een minder belangrijke factor voor hun woon- en forensengedrag, omdat dit gedrag simpelweg afhangt van waar zij worden ingeloot voor hun opleiding (Turkenburg et al., 2013).

2.3.3 Huurprijzen

Uit onderzoek blijkt dat de kosten van levensonderhoud een belangrijke factor zijn voor het woon- en forensengedrag van studenten (Ghatak et al., 1996). Daarnaast wordt, over het algemeen, een groot deel van het budget van studenten gespendeerd aan huisvesting. Sa et al. (2004) tonen aan dat huurprijzen als zeer elastisch kunnen worden gezien als het gaat om het aantrekken van studenten. Deze resultaten reflecteren het belang van de hoogte van huurprijzen voor het budget van Nederlandse studenten. Bovendien overschrijden de huurprijzen in het onderzoek van Sa et al. (2004) alle andere elastische factoren, zoals de kwaliteit van de opleiding en de afstand. Een belangrijke reden hiervoor zou kunnen zijn dat de woningmarkt voor studenten over het algemeen erg krap is. Hoge huren kunnen hierdoor worden gezien als een indicator voor lange wachttijden die studenten ontmoedigen om naar bepaalde steden te trekken. Op deze manier kunnen huurprijzen bepalend zijn voor de ruimtelijke mobiliteit van studenten. Sa et al. (2004) raden dan ook aan om de verlaging van huurprijzen op te nemen in het beleid dat zich richt op het aantrekken van nieuwe studenten.

Daarnaast blijkt ook uit het vooronderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Turkenburg et al., 2013) dat het woon- en forensengedrag van studenten sterk wordt beïnvloed door huurprijzen. Zo vindt een deel van de aankomende studenten op kamers gaan te duur. Daarom kiezen zij ervoor thuis te blijven wonen. Een bijkomend argument is dat betaalbare woonruimte moeilijk te vinden is en dat de reisafstand van het ouderlijk huis naar de opleiding goed te overbruggen is.

2.3.4 Stedelijke voorzieningen

Naast investeringsmotieven kunnen consumptiemotieven een belangrijke rol spelen in het keuzegedrag van studenten als het gaat om ruimtelijke mobiliteit. Vanuit een consumptieperspectief verhuizen individuen om op zoek te gaan naar betere lokale voorzieningen, zoals recreatieve en culturele faciliteiten. Bovendien kan het niveau van verstedelijking een rol spelen in het ruimtelijke gedrag van studenten (Sa et al., 2004). Volgens Sa et al. (2004) spelen consumptiemotieven en de daarbij behorende voorzieningen zelfs een grotere rol in het ruimtelijke gedrag van studenten dan investeringsmotieven. Daarnaast laat ook het Sociaal en Cultureel Planbureau (Turkenburg et al., 2013) zien dat een deel van de aankomende studenten kiest voor de leukste stad om in te studeren of te wonen. Zo kiest een aantal aankomende studenten voor bepaalde steden, zoals Amsterdam, Utrecht of Maastricht, omdat deze steden aantrekkelijk voor hen zijn. Deze keuze lijkt soms vooraf te gaan aan de studiekeuze zelf. De aankomende studenten, die kiezen voor een locatie vanwege de voorzieningen, verwachten in een studentenstad vrijheid en gezelligheid met vrienden te vinden.

2.3.5 Toegang tot de toekomstige arbeidsmarkt

Steden werken steeds meer aan campusontwikkelingen die de stad een imago meegeven rondom een specialisatie. Als voorbeeld kunnen de projecten ‘Linking Life Sciences’ en de ‘Health Campus’ in

Maastricht genoemd worden. Terwijl in Leeuwarden de focus ligt op kennis rondom watermanagement. In Rotterdam ligt de nadruk daarentegen op Rotterdam als carrièrestad, met mogelijkheden voor hoger opgeleiden in de haven. Daarnaast heeft Groningen de campagne ‘City of Talent’ die de aantrekkelijkheid van de stad Groningen voor hoger opgeleiden moet versterken. Gemeenten werken dus steeds meer aan de relatie onderwijsaanbod en arbeidsmarkt. Er wordt vaak ingespeeld op de al bestaande situatie in de stad, zoals de bestaande opleidingen en de economische activiteiten. Er wordt meer aandacht besteed aan netwerken tussen bedrijven en kennisinstellingen (Venhorst et al., 2011).

Daarnaast is het migratiesaldo van hoger opgeleiden voor studiesteden positief. Dit betekent dat een deel van de afgestudeerden in hun studiestad blijft werken, waardoor studiesteden vaak blijven groeien. Bovendien verlaten afgestudeerden steeds minder vaak de studieprovincie voor een baan. Het banenaanbod is de belangrijkste verklarende factor voor deze verandering (Venhorst et al., 2011). De toegang tot de toekomstige arbeidsmarkt kan hierdoor een belangrijke keuzefactor zijn voor het ruimtelijke gedrag van studenten.

2.4 De institutionele achtergrond van het hoger onderwijs in Nederland

In deze paragraaf wordt de institutionele achtergrond van het hoger onderwijs in Nederland omschreven. Deze achtergrond geeft een overzicht van de hoger onderwijsinstellingen, de opleidingen en de financiering van het hoger onderwijs in Nederland. De ruimtelijke mobiliteit van studenten en de invoering van het sociaal leenstelsel worden deels gevormd door deze instituties.

2.4.1 Onderwijsinstellingen

Het Nederlandse hoger onderwijs kent een binair stelsel, waarin onderscheid wordt gemaakt tussen wetenschappelijk onderwijs en hoger beroepsonderwijs. Het wetenschappelijk onderwijs wordt voornamelijk verzorgd door universiteiten terwijl het hoger beroepsonderwijs voornamelijk wordt verzorgd door hogescholen (Nuffic, 2014).

Daarnaast zijn er in Nederland drie soorten hoger onderwijsinstellingen, namelijk de bekostigde-, aangewezen- en particuliere instellingen. Een bekostigde instelling wordt gefinancierd door het ministerie van OCW of EZ en is gerechtigd om wettelijk erkende graden af te geven. Nederland kent 13 universiteiten, de open universiteit en ruim 50 hogescholen die binnen deze categorie vallen. De opleidingen van deze instellingen worden aangeboden tegen het wettelijk vastgestelde collegegeld. Aangewezen instellingen zijn instellingen die geen bekostiging ontvangen van de Nederlandse overheid, maar wel wettelijk erkende bachelor- of mastergraden mogen aanbieden. Deze instellingen zijn niet gebonden aan het wettelijk vastgestelde collegegeld, maar mogen de hoogte ervan zelf vaststellen. Particuliere instellingen zijn instellingen die buiten de regelgeving van de Nederlandse overheid vallen

en de hoogte van het collegegeld zelf vaststellen. Deze instellingen kunnen onder bepaalde voorwaarden wel accreditatie bij de NVAO aanvragen (Nuffic, 2014).

2.4.2 Het wetenschappelijk onderwijs

Het wetenschappelijk onderwijs biedt onderwijsprogramma's aan met het doel om studenten het zelfstandig beoefenen van de wetenschap te leren of de beroepsmatige toepassing van wetenschappelijke kennis.

Het wetenschappelijk onderwijs is ingedeeld in drie cycli. Studieprogramma's zijn onderverdeeld in een bachelor opleiding van 3 jaar en een masteropleiding die 1, 2, of 3 jaar kan duren, afhankelijk van de studierichting. Het wetenschappelijk onderwijs wordt in Nederland aangeboden door 14 Nederlandse universiteiten (inclusief de open universiteit). De meeste universiteiten bieden opleidingen aan in diverse studierichtingen, zoals geneeskundige, economische, rechterlijke, taalkundige, culturele, natuurkundige en bestuurlijke richtingen. Er is in Nederland één universiteit die gespecialiseerd is op het gebied van landbouw en milieu en aan drie universiteiten kunnen overwegend technische opleidingen worden gevolgd. Het is voorstelbaar dat studenten, die een opleiding willen volgen aan één van deze universiteiten, meer gebonden zijn aan een studielocatie dan studenten die een opleiding willen volgen die aangeboden wordt door meerdere universiteiten.

Voor toelating tot het wetenschappelijk onderwijs is een vwo-diploma of een propedeuse hbo vereist. In sommige gevallen worden aanvullende eisen gesteld betreffende het vakkenpakket. Daarnaast is er voor een aantal opleidingen een numerus fixus vastgesteld, waardoor het aantal eerstejaars studenten dat kan worden toegelaten, aan een maximum gebonden is. Dit komt voor bij opleidingen waar veel belangstelling voor is. De selectie vindt onder meer plaats door een gewogen loting, waarbij de kans op in-loting toeneemt naarmate het gemiddelde eindcijfer hoger is (Nuffic, 2014). Voor deze opleidingen is het voor te stellen dat studenten gebonden zijn aan de studielocatie waar zij worden toegelaten tot een opleiding. Dit betekent dat studenten die een opleiding volgen met een selectieprocedure mogelijk andere ruimtelijke patronen vertonen dan studenten die een opleiding volgen zonder selectieprocedure.

2.4.3 Het hoger beroepsonderwijs

Het hoger beroepsonderwijs is een meer praktisch gerichte vorm van hoger onderwijs met als doel het overdragen van theoretische kennis en het ontwikkelen van vaardigheden in nauwe aansluiting op de beroepspraktijk.

Het hoger beroepsonderwijs is ingedeeld in twee cycli, namelijk een bachelor opleiding van 4 jaar, gevolgd door een masteropleiding van 1 of 2 jaar, afhankelijk van de studierichting. Het HBO kent zeven onderwijssectoren, te weten: economie, gezondheidszorg, landbouw, pedagogisch onderwijs,

kunst, techniek en sociaal-agogisch onderwijs. Binnen deze sectoren kunnen studenten kiezen uit verschillende onderwijsprofielen. In Nederland kunnen vrijwel alle typen opleidingen gevolgd worden aan hogescholen, verspreid door heel Nederland.

Voor toelating tot het hoger beroepsonderwijs is een havo- of vwo-diploma vereist of een mbo-diploma op kwalificatieniveau 4. In sommige gevallen worden aanvullende eisen gesteld betreffende het vakkenpakket. Daarnaast is er voor bepaalde opleidingen een numerus fixus vastgesteld, waardoor het aantal eerstejaars studenten dat kan worden toegelaten aan een maximum is verbonden. Dit komt voor bij opleidingen waar veel belangstelling voor is. De selectie vindt onder meer plaats via een gewogen loting, waarbij de kans op in-loting toeneemt naarmate het gemiddelde eindcijfer hoger is (Nuffic, 2014). Voor deze opleidingen is het voorstelbaar dat studenten gebonden zijn aan de studielocatie waar zij worden toegelaten na voor de opleiding. Dit betekent dat studenten die een opleiding volgen met een selectieprocedure mogelijk andere ruimtelijke patronen vertonen dan studenten die een opleiding volgen zonder selectieprocedure.

2.5 De mogelijke gevolgen van de invoering van het sociaal leenstelsel

2.5.1 Het sociaal leenstelsel in het kort

Voor de invoering van het sociaal leenstelsel had elke student in het hoger onderwijs recht op een basisbeurs. De hoogte was afhankelijk van de woonsituatie van de studenten: thuiswonend of uitwonend. Daarnaast was er een inkomensafhankelijke aanvullende beurs beschikbaar en had elke student recht op een ov-kaart om gratis te reizen, naar keuze voor door-de-week of in het weekend. De basisbeurs, de aanvullende beurs en de reisvoorziening vielen onder de prestatiebeurs en werden in eerste instantie als lening versterkt. Op de voorwaarde, dat studenten binnen tien jaar na het eerste beroep op studiefinanciering een diploma halen, werden deze omgezet in een gift. Studenten konden tevens geld lenen voor hun levensonderhoud en studiekosten. Met de invoering van het sociaal leenstelsel in het studiejaar 2015/2016 kwam de basisbeurs te vervallen en in plaats daarvan krijgen studenten nu een leenfaciliteit aangeboden. Volgens het sociaal leenstelsel kunnen studenten een lening voor de nominale studieduur plus drie uitloopjaren, van maximaal 967 euro per maand opnemen. Maximaal 814 euro is bestemd voor de kosten van levensonderhoud en leermiddelen en 153 euro voor collegegeldkrediet. Voor gezinnen met lage inkomens blijft een aanvullende beurs beschikbaar van maximaal 252 euro per maand. Daarnaast blijft voor alle studenten de ov-kaart beschikbaar om gratis te kunnen reizen, naar keuze voor door-de-week of in het weekend. (Turkenburg et al., 2013).

Afhankelijk van het gebruik van de lening, zullen studenten door het sociaal leenstelsel een hogere studieschuld opbouwen. Studenten die het bedrag van de basisbeurs gedurende een vierjarige opleiding opnemen, bouwen een extra studieschuld op van 5.300 euro bij een lening van 98 euro per maand voor

thuiswonende studenten. Voor uitwonende studenten is dat 14.700 euro bij een lening van 272 euro per maand. Hierdoor betalen studenten (bij een aflossingstermijn van vijftien jaar) respectievelijk 35 en 101 euro per maand aan rente en aflossing, bovenop de bedragen die studenten al leenden voor de invoering van het sociaal leenstelsel (Turkenburg et al, 2013).

2.5.2 Mogelijke gedragsreacties van studenten op de invoering van het sociaal leenstelsel

Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (Turkenburg et al., 2013) kan de invoering van het sociaal leenstelsel uiteenlopende gedragsreacties oproepen bij aanstaande studenten. Een verwachte reactie is dat aankomende studenten zich aanpassen aan de nieuwe financiële omstandigheden die het leenstelsel met zich mee brengt. Aankomende studenten, die niet willen lenen, kunnen het verlies van de basisbeurs compenseren door andere inkomsten te verwerven, bijvoorbeeld door te sparen, te werken of een financiële bijdrage te vragen van hun ouders. Daarnaast kunnen aankomende studenten proberen hun kosten te beperken door bijvoorbeeld thuis te blijven wonen in plaats van op kamers te gaan. Bovendien zijn er aanpassingen in het studiegedrag van studenten denkbaar. Aankomende studenten willen bijvoorbeeld sneller afstuderen. Of zij kiezen een studie die goede kansen biedt op de arbeidsmarkt. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen drie mogelijke gedragsreacties van studenten op de invoering van het sociaal leenstelsel namelijk het financieel gedrag, het studiekeuzegedrag en het woon- en forensengedrag. In dit onderzoek wordt alleen het woon- en forensengedrag van studenten onderzocht. De verschillende gedragsreacties kunnen echter wel tegelijkertijd optreden of elkaar beïnvloeden. Daarom worden alle drie gedragsreacties in het kort uiteengezet.

- Financieel gedrag

Volgens het vooronderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Turkenburg et al., 2013) gaan aankomende studenten een mix van financieringsbronnen benutten als het sociaal leenstelsel wordt ingevoerd. De bijdrage van de ouders zou het meest worden gebruikt voor de kost en inwoning van de thuiswonende student en de studiekosten, zoals het collegegeld en de studieboeken. Daarnaast zou spaargeld door studenten vaker worden gebruikt om de studie mee te bekostigen. Een deel van de aankomende studenten zegt niet te gaan lenen, omdat zij simpelweg denken dit niet nodig te hebben. De helft van de aankomende studenten zegt echter wel dat zij zal moeten lenen. Een deel van de aankomende studenten zou het tijdens de studie wel zuiniger aan willen doen. Opvallend is het feit dat bijna alle aankomende studenten hebben aangegeven dat zij van plan zijn om hun naast hun studie te gaan werken (Turkenburg et al., 2013). Volgens een ander vooronderzoek, gedaan door Poulus en Vijncke (2014), zou gemiddeld 57 procent van de studenten meer geld willen lenen bij DUO en 54 % van de studenten zou meer geld willen verdienen door te werken. Daarnaast gaf gemiddeld 37 procent van de studenten aan rond te willen komen met minder geld als het leenstelsel zou worden ingevoerd.

- Studiekeuzegedrag

Uit het vooronderzoek van het Sociaal en Cultuur Planbureau (Turkenburg et al., 2013) blijkt dat geen van de ondervraagde scholieren heeft overwogen om af te zien van een studie in het wetenschappelijk onderwijs of hoger beroepsonderwijs door de invoering van het sociaal leenstelsel. De HBO en WO studenten bevestigen de vanzelfsprekendheid van het studeren. Er zou echter wel sprake zijn van toenemende keuzestress en ook zou het arbeidsmarktperspectief een steeds grotere rol spelen in het studiekeuzegedrag. Daarnaast wordt studeren door de meeste aankomende studenten gezien als een investering want een vervolgopleiding zou kunnen zorgen voor een betere toekomst. In het vooronderzoek van Poulus en Vijncke (2014) gaf gemiddeld 10 procent van de studenten aan niet te willen studeren door de invoering van het leenstelsel. Het waren in dit onderzoek vooral de oudere HBO studenten die door het leenstelsel niet meer wilden studeren (20 %).

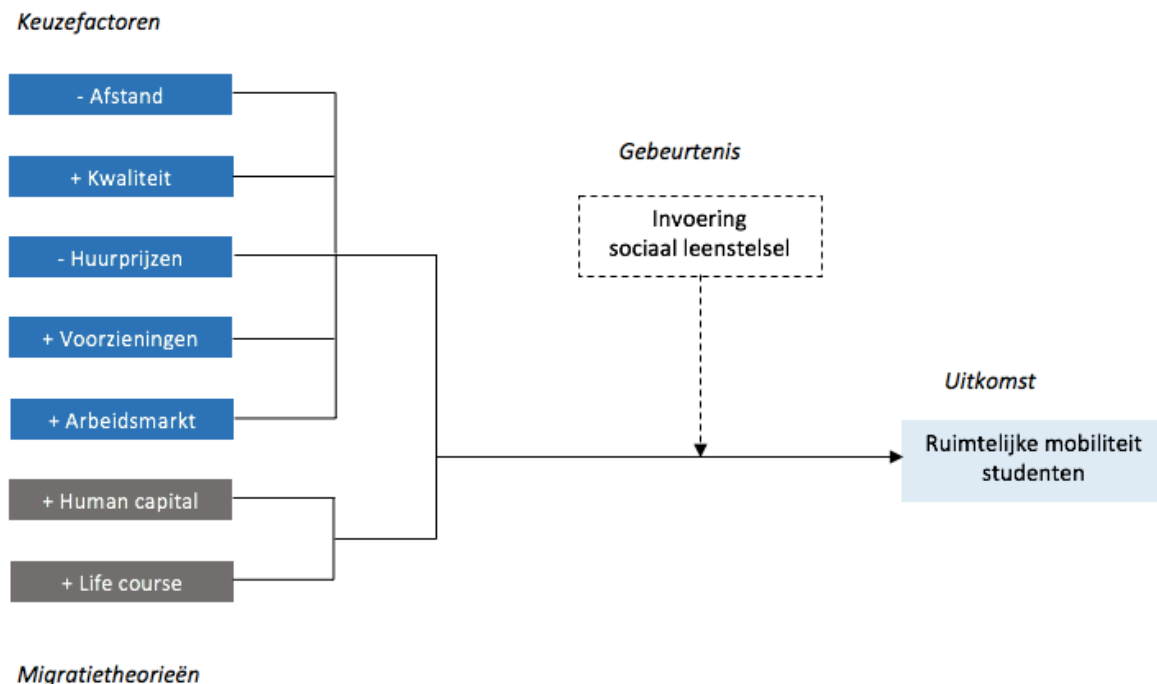
- Woon- en forensengedrag

Uit het vooronderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Turkenburg et al., 2013) blijkt dat een deel van de aankomende studenten zegt thuis te willen blijven wonen omdat op kamers gaan te duur zou worden, als het sociaal leenstelsel zou worden ingevoerd. Daarnaast gaven zij aan dat zij geen haast hebben met het op kamers gaan, omdat zij het thuis doorgaans naar de zin hebben. Bijkomende argumenten zijn dat betaalbare woonruimte moeilijk te vinden is en dat de reisafstand goed te overbruggen is. De aankomende studenten die zeggen op kamers te willen wonen geven aan dat het gemakkelijker is om actief deel te nemen aan alle activiteiten rond de studie en het verenigingsleven. In het onderzoek van Poulus en Vijncke (2014) zag 51 procent van de studenten thuis wonen als mogelijkheid om een studieschuld te beperken. Het bleek echter dat vooral de studenten die al thuis woonden dit als mogelijkheid zien. Daarnaast zou dichtbij het ouderlijk huis wonen een mogelijkheid zijn voor 16 procent van de studenten. Een woonruimte zoeken met lagere woonlasten werd gemiddeld door 19 procent van de studenten gezien als een manier om de studieschuld te beperken als het sociaal leenstelsel zou worden ingevoerd. De studenten die ouder waren dan 24 jaar benoemden deze mogelijkheid vaker, gemiddeld zo'n 24 procent. Tot slot gaf 36 procent van de studenten aan geen andere keuzes te willen maken als het gaat om hun woon- en forensengedrag na de invoering van het sociaal leenstelsel.

2.6 Conceptueel model

In het conceptueel model, zoals hieronder wordt afgebeeld, worden de factoren en theorieën die in dit onderzoek van invloed zijn op de ruimtelijke mobiliteit van studenten weergegeven. Aanvullend wordt met een min of plus de richting van het verband met betrekking tot ruimtelijke mobiliteit weergegeven. De invoering van het sociaal leenstelsel wordt weergegeven als een gebeurtenis. In dit onderzoek wordt onderzocht welke invloed deze gebeurtenis heeft op de bovengenoemde keuzefactoren en

migratietheorieën en daarnaast ook op de ruimtelijke mobiliteit van studenten. Het conceptueel model is afgebeeld in figuur 1.1.

Figuur 1.1: Conceptueel model

2.7 Hypothesen

Op basis van bovengenoemde theorieën en literatuur kunnen een aantal hypothesen worden opgesteld met betrekking tot de invoering van het sociaal leenstelsel en de ruimtelijke mobiliteit van studenten. De volgende hypothesen kunnen worden geformuleerd:

1. Volgens de human capital migration theory zouden de kosten van migratie worden verhoogd door de invoering van het sociaal leenstelsel. Hierdoor zou de kans op het voordeel van migratie verminderd worden. Studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel zullen dan ook alleen kiezen voor migratie als de verwachte opbrengsten hoger zijn dan deze kosten.
2. Volgens de life course approach wordt mobiliteit beïnvloed door leeftijd-, periode- en cohort effecten. De invoering van het sociaal leenstelsel zou kunnen worden gezien als een periode-effect. Hierdoor zouden cohorten die momenteel onder het leenstelsel vallen een mindere mate van mobiliteit vertonen dan de cohorten die vallen onder de basisbeurs.
3. Door de invoering van het sociaal leenstelsel zouden de factoren ‘afstand’ en ‘huurprijzen’ belangrijker worden dan voorheen in het woon- en forensengedrag van studenten.
4. Als men kijkt naar de institutionele achtergrond van het hoger onderwijs in Nederland, dan zal het leenstelsel mogelijk minder invloed hebben op de mobiliteit van studenten, die een studie volgen met een selectieprocedure of studenten die een studie volgen die maar aan één bepaalde instelling te volgen is.

5. Volgens vooronderzoek zou de invoering van het sociaal leenstelsel ervoor kunnen zorgen dat meer studenten thuis blijven wonen of op zoek gaan naar een woonruimte die zich dichtbij het ouderlijk huis bevindt. Daarnaast zouden meer studenten op zoek gaan naar een woonruimte met lage woonlasten.

3 Methode en dataverzameling

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksmethode en de manier van dataverzameling gepresenteerd. In de eerste paragraaf wordt de gekozen onderzoeksmethode beschreven, bestaande uit een sub-paragraaf over het kwantitatieve onderzoek, een sub-paragraaf over de casestudy en als laatste een sub-paragraaf over de onderzoekspopulatie van het empirische onderzoek. In de tweede paragraaf wordt de manier van dataverzameling gepresenteerd, bestaande uit een sub-paragraaf over primaire data, een sub-paragraaf over internet enquêtes, een sub-paragraaf over de vragenlijst en als laatste een sub-paragraaf over ethiek.

3.1 Onderzoeksmethode

3.1.1 *Kwantitatief onderzoek*

Het doel van dit onderzoek is het verifiëren van vooronderzoek, gedaan naar het sociaal leenstelsel en de ruimtelijke mobiliteit van studenten, na de daadwerkelijke invoering van het sociaal leenstelsel. Om dit doel te bereiken is er gekozen voor een kwantitatieve methode van dataverzameling om op deze manier ruimtelijke patronen van studenten te kunnen analyseren. Een kwantitatieve methode bevat het gebruik van wetenschappelijke concepten en redenties, wiskundige modellering en statistische technieken om geografische verschijnselen te analyseren. Daarnaast wordt een kwantitatieve methode voornamelijk gebruikt om hypothesen te ontwikkelen en om ruimtelijk gedrag en besluitvorming te voorspellen, uit te leggen en te modelleren (Clifford et al., 2010). Om het doel van dit onderzoek te bereiken wordt er onderzocht of de resultaten uit het kwantitatieve onderzoek overeenkomen of juist verschillen met de resultaten van de vooronderzoeken.

3.1.2 *Casestudy methode*

In dit onderzoek is er gekozen voor een casestudy-methode om data te verzamelen en te analyseren. Er is voor deze methode gekozen omdat de gedetailleerde informatie die verzameld wordt door middel van een casestudy algemene mechanismen en patronen kan verklaren, die worden waargenomen in omvangrijke studies. (Rice, 2010). In dit geval kan een casestudy-methode de patronen verklaren die zijn ontdekt in voorgaande studies naar ruimtelijke mobiliteit en de invoering van het sociaal leenstelsel.

In dit onderzoek is de casestudy de stad Groningen. Er is voor deze opzet gekozen omdat de stad Groningen zowel een HBO als een WO instelling kent en daarnaast opleidingen in verschillende richtingen aanbiedt. Op deze manier kunnen studenten van verschillende studierichtingen bereikt worden. Bovendien hebben de universiteit en hogeschool in Groningen geen gespecialiseerd aanbod, zoals de technische universiteit in Delft en de agri-culturele universiteit in Wageningen. Het migratiegedrag van studenten in gespecialiseerde studierichtingen zou wellicht in-elastischer kunnen zijn dan gemiddeld, omdat gespecialiseerde opleidingen vaak slechts bij één instelling te volgen zijn (Sa

et al., 2004). De Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool vertonen daarentegen een meer regionale oriëntatie. Veranderingen in mobiliteit van studenten zullen hierdoor wellicht sneller zichtbaar zijn. Bovendien zijn deze instellingen op afstand van andere universiteiten, waardoor ruimtelijke patronen van studenten minder gedomineerd worden door agglomeratiekrachten.

3.1.3 De onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie in dit onderzoek is: alle HBO en WO studenten die een opleiding volgen aan de Rijksuniversiteit Groningen of de Hanzehogeschool Groningen.

Er is specifiek gekozen voor de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool Groningen omdat dit bekostigde instellingen zijn. Studenten aan deze instellingen ontvangen studiefinanciering en vallen hierdoor onder de basisbeurs of het sociaal leenstelsel. Daarnaast is de hoogte van het collegegeld bij deze instellingen wettelijk vastgesteld. Dit betekent dat er meer bekend is over de uitgaven van studenten die een opleiding volgen aan deze instellingen.

De populatie in dit onderzoek vertegenwoordigt verschillende subgroepen. Op deze manier kunnen verschillen tussen groepen ontdekt en geanalyseerd worden (McLafferty, 2010). In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen de volgende subgroepen:

- *Studiefinanciering*

Het belangrijkste onderscheid wordt gemaakt tussen studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs. Het is mogelijk om dit onderscheid te maken omdat een gedeelte van de studenten momenteel onder het leenstelsel valt, terwijl het overige deel van de studenten nog gebruik kan maken van de basisbeurs.

- *Opleiding*

Een ander belangrijk onderscheid wordt gemaakt tussen HBO en WO studenten en bachelor en master studenten. Dit onderscheid heeft tevens invloed op het ontvangen van een basisbeurs. Daarnaast zijn er studenten die een schakelprogramma volgen. Deze studenten worden ook meegenomen in dit onderzoek.

- *Selectieprocedure*

Als laatste wordt er in dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen studenten die een opleiding volgen waarbij er sprake is van een selectieprocedure en studenten die een opleiding volgen waarbij er geen sprake is van een selectieprocedure. De aanwezigheid van een selectieprocedure kan invloed hebben op de ruimtelijke mobiliteit van studenten omdat in-loting de studenten aan een bepaalde locatie kan binden.

3.2 Dataverzameling

3.2.1 Primaire data

In dit onderzoek is gekozen voor het verzamelen van primaire data. Het is momenteel nog niet mogelijk om secundaire data te gebruiken voor beantwoording van de hoofdvraag in dit onderzoek. De data die beschikbaar zijn over de ruimtelijke mobiliteit van studenten en de invloed van het leenstelsel, zijn data uit vooronderzoek. Het sociaal leenstelsel is sinds september 2015 ingevoerd. Dit betekent dat een deel van de studenten momenteel nog gebruik kan maken van de basisbeurs, terwijl het overige deel van de studenten valt onder het leenstelsel. Hierdoor is de unieke mogelijkheid ontstaan om gelijktijdig studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten, die vallen onder de basisbeurs, vragen te stellen over hun ruimtelijke mobiliteit. Dit betekent echter wel dat dit onderzoek niet jaarlijks herhaald kan worden omdat binnen enkele jaren alle studenten onder het sociaal leenstelsel vallen.

3.2.2 Enquêtes

In dit onderzoek is er gekozen voor het verzamelen van data door middel van enquêtes. Er is gekozen voor deze methode omdat enquêtes geschikt zijn voor het verzamelen van data over de karakteristieken en het gedrag van een populatie. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een reeks gestandaardiseerde vragen bij een steekproef van individuen. Daarnaast kunnen enquêtes menselijke percepties, gedrag, ervaringen en ruimtelijke interacties ontdekken in diverse geografische contexten (McLafferty, 2010). Deze manier van dataverzameling sluit aan bij het doel van dit onderzoek.

De enquêtes zijn verspreid via het internet. Er is voornamelijk uit praktische overwegingen gekozen voor deze enquêtestrategie. Zo biedt het verspreiden van enquêtes via het internet de mogelijkheid om in een korte tijd en op een betaalbare manier data te verzamelen (McLafferty, 2010). Bovendien heeft de doelgroep van dit onderzoek vaak eenvoudig toegang tot het internet en kunnen gelijktijdig veel respondenten benaderd worden.

3.2.3 De vragenlijst

In de vragenlijst zijn vragen gesteld over de opleiding van de respondent, de aanwezigheid van een selectieprocedure bij deze opleiding, de woonsituatie, de financiering van de woning van de respondent en als laatste een vraag over de waardering van de woonplaats. De vragenlijst bestaat voornamelijk uit gesloten vragen. De gesloten vragen kunnen als leidraad dienen voor de respondenten, waardoor het voor hen gemakkelijker is om de vragen te beantwoorden. Daarnaast zijn de resultaten van gesloten vragen meer eenduidig te analyseren en te interpreteren omdat ze vallen onder een beperkt aantal categorieën (Finnk & Kosecoff, 1998). De optie ‘anders, namelijk...’ is bij een aantal gesloten vragen toegevoegd om de respondenten niet te veel te beperken in hun antwoordmogelijkheden. Zoals eerder is vermeld, zijn in de enquête vragen opgenomen over de financiering van de woning en de waardering

van de woonplaats. De respondenten hebben bij deze vraag de mogelijkheid gekregen om 100 punten te verdelen over verschillende antwoordmogelijkheden. Op deze manier zijn de respondenten niet aan één antwoordmogelijkheid gebonden. Bovendien kunnen zij aangeven hoeveel zij een antwoord waarderen in vergelijking met andere antwoordmogelijkheden.

De vragenlijst is te vinden in bijlage 1.

3.2.4 Ethiek

De respondenten hebben allemaal vrijwillig deelgenomen aan het invullen van de enquête. In de enquête worden vragen gesteld over de opleiding en de woonsituatie van de respondent, de financiering van de woning en als laatste de waardering van een aantal keuzefactoren. Omdat dit voornamelijk persoonlijke vragen zijn, is er in de vragenlijst aangegeven dat er vertrouwelijk wordt omgegaan met de ingevulde gegevens. Alle respondenten die hebben deelgenomen aan dit onderzoek, zijn anoniem behandeld.

Bij het proces van dataverzameling en analyse moet er rekening gehouden worden met de positie van de onderzoeker. Door Van Hoven en Meijering (2011) wordt dit aangeduid als *positionality*. Zoals reeds is aangegeven bevat de populatie in dit onderzoek alle studenten die een opleiding volgen aan de Rijksuniversiteit Groningen of de Hanzehogeschool. In de enquête staat aangegeven dat het onderzoek vanuit de Rijksuniversiteit Groningen wordt verricht. Respondenten zijn geïnformeerd dat de onderzoeker momenteel een opleiding volgt aan deze instelling. Het is echter wel van belang dat de onderzoeker door de respondenten als een neutraal persoon met betrekking tot het onderwerp wordt beschouwd. Daarom zijn er geen specifieke vragen gesteld over de Rijksuniversiteit Groningen of de Hanzehogeschool. De enquête is opgesteld als een algemene vragenlijst met vragen die ingaan op de ruimtelijke mobiliteit van studenten.

4 Resultaten

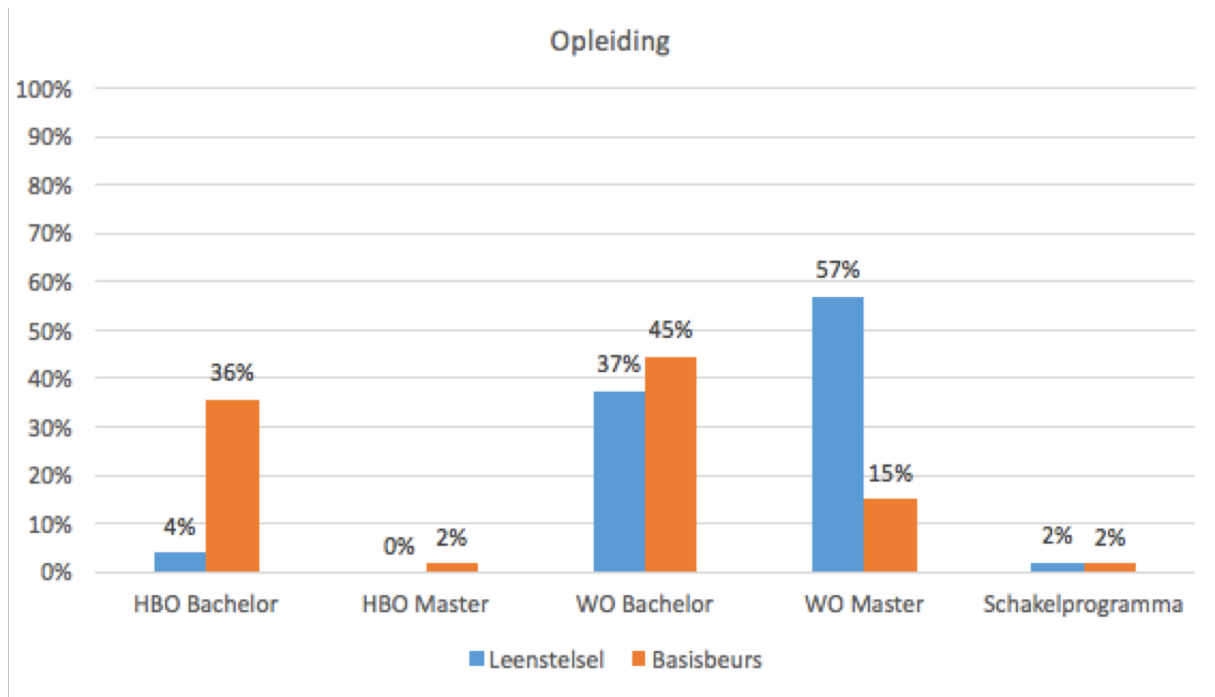
In dit hoofdstuk worden de resultaten van het empirische onderzoek uiteengezet. In paragraaf 1 wordt de verdeling gepresenteerd tussen studenten die vallen onder het leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs. Vervolgens worden in paragraaf 2 de verschillende opleidingen van de respondenten besproken. In paragraaf 3 wordt ingegaan op de aan- en afwezigheid van een selectieprocedure tijdens de opleiding van de respondenten. Daarna worden in paragraaf 4 de woonsituaties van de respondenten besproken. Vervolgens wordt in paragraaf 5 ingegaan op de financiering van de woning. Daarna wordt de waardering van de woonplaats geanalyseerd in paragraaf 6. In paragraaf 7 wordt de afstand van de woonplaats tot de studielocatie geanalyseerd. Als laatste wordt in paragraaf 8 de afstand onderzocht van de woonplaats, voor men begon met studeren, en de studielocatie.

4.1 Verdeling leenstelsel/basisbeurs

In totaal hebben 107 respondenten deelgenomen aan het empirische onderzoek. Voor de resultaten wordt onderscheid gemaakt tussen respondenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten, die vallen onder de basisbeurs. Er is in de vragenlijst niet letterlijk de vraag gesteld of de respondent momenteel valt onder het sociaal leenstelsel of de basisbeurs. Op deze manier wordt in de enquête niet de nadruk gelegd op de invoering van het sociaal leenstelsel, maar juist op de ruimtelijke mobiliteit van de respondenten. Vervolgens is aan de hand van de resultaten en de toetsing te zien in hoeverre de ruimtelijke mobiliteit van studenten beïnvloed wordt door het sociaal leenstelsel. Naar aanleiding van twee vragen over de opleiding van de respondent en het studiejaar waarin de respondent met deze opleiding begonnen is, kon beoordeeld worden of de respondent valt onder het sociaal leenstelsel of de basisbeurs. Van de 107 respondenten vielen 51 onder het sociaal leenstelsel en 56 onder de basisbeurs. Dit betekent dat in dit onderzoek 47,7 procent van de respondenten valt onder het sociaal leenstelsel en 52,3 procent van de respondenten onder de basisbeurs.

4.2 Opleiding

In dit onderzoek wordt onderscheid gemaakt tussen de verschillende opleidingen die de respondenten momenteel volgen, bestaande uit een HBO Bachelor, een HBO Master, een WO Bachelor, een WO Master of een schakelprogramma. Dit onderscheid is geanalyseerd voor studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en voor studenten die vallen onder de basisbeurs. De verdeling van de respondenten over de verschillende opleidingen wordt per groep in figuur 4.1 in percentages weergegeven.

Figuur 4.1: Opleiding respondenten

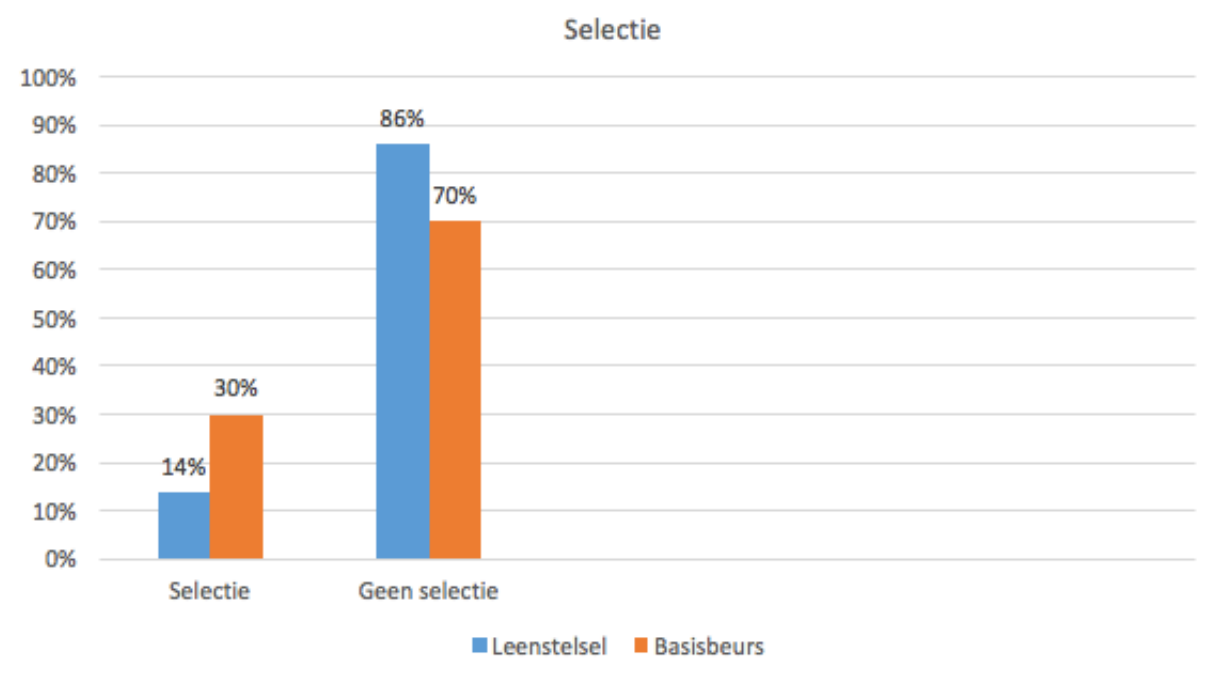
Uit de resultaten blijkt dat een groot deel van de respondenten, die valt onder de basisbeurs, een HBO Bachelor volgt (36%), terwijl slechts een klein deel van de respondenten, die valt onder het leenstelsel (4%), een HBO opleiding volgt. Een mogelijke reden hiervoor zou kunnen zijn dat HBO Bachelor studenten in deze steekproef minder vertraging hebben opgelopen en hierdoor nog gebruik kunnen maken van de basisbeurs. Een HBO Bachelor duurt vier jaar terwijl een WO Bachelor gemiddeld drie jaar duurt. Dit betekent dat HBO studenten momenteel nog een jaar langer gebruik kunnen maken van de basisbeurs. Daarnaast deed slechts één respondent in dit onderzoek een HBO Master. In figuur 4.1 is te zien dat voor beide groepen een groot deel van de respondenten een WO Bachelor volgt. Voor studenten die vallen onder het leenstelsel volgt het grootste deel echter een WO Master (57%), terwijl dit slechts een klein deel is van alle studenten die vallen onder de basisbeurs (15%). Dit zou voor een deel verklaard kunnen worden door het feit dat WO Masters vaak een relatief korte periode in beslag nemen. Deze duren gemiddeld 1, 2 of in enkele gevallen 3 jaar. Volgens het sociaal leenstelsel telt een master als een nieuwe opleiding. Dit zou kunnen verklaren waarom een groot deel van de studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel, een WO Master volgt.

Door middel van statistische toetsing is gekeken of de verschillen die zijn waargenomen in de steekproef ook gelden in de populatie. Om te onderzoeken of er een significant verschil bestaat tussen studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel, en studenten, die vallen onder de basisbeurs als het gaat om de opleiding die zij volgen, is er gebruik gemaakt van de Chi-kwadraat toets. Om aan de voorwaarden van deze toets te voldoen is ervoor gekozen een aantal categorieën samen te voegen. De categorie HBO Master is toegevoegd aan de categorie WO Master. De meeste HBO Masters zijn gelijk aan een

universitaire master en leveren daarnaast vaak dezelfde mastergraad op. Daarnaast is de categorie schakelprogramma toegevoegd aan de categorie WO Bachelor. De meeste schakelprogramma's bestaan uit WO Bachelor vakken, dit geldt zowel voor HBO als WO studenten die willen schakelen. Uit de toetsing blijkt dat er een significant verschil bestaat tussen beide groepen als het gaat om de opleiding die de studenten volgen. De overschrijdingskans (p-waarde: 0,00) ligt onder de aangehouden grens van 0,05. Dit betekent dat de nulhypothese, die suggereert dat de twee groepen gelijk zijn aan elkaar, kan worden verworpen. Er bestaat voor de populatie een verschil in de opleiding die de studenten volgen, als men een onderscheid maakt tussen studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs. De uitwerking van de toetsing is te vinden in bijlage 2.

4.3 Selectie

In het onderzoek is er onderscheid gemaakt tussen respondenten, die een opleiding volgen waarbij een selectieprocedure aanwezig is en respondenten die een opleiding waarbij er geen selectieprocedure aanwezig is. Dit onderscheid is geanalyseerd voor studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en voor studenten die vallen onder de basisbeurs. De verdeling van studenten die een opleiding volgen met een selectieprocedure en de studenten die een opleiding volgen zonder selectieprocedure worden per groep in figuur 4.2 in percentages weergegeven.

Figuur 4.2: Aanwezigheid selectieprocedure

Uit de resultaten blijkt dat een hoger aandeel van de studenten, die vallen onder de basisbeurs, een opleiding volgt met selectieprocedure (30%) in vergelijking met het aandeel van studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel (14%). Het is lastig om hier een mogelijke verklaring voor te geven. Het

zou kunnen zijn dat opleidingen met een selectieprocedure langer een basisbeurs verstrekken, zoals bij de opleiding geneeskunde het geval is.

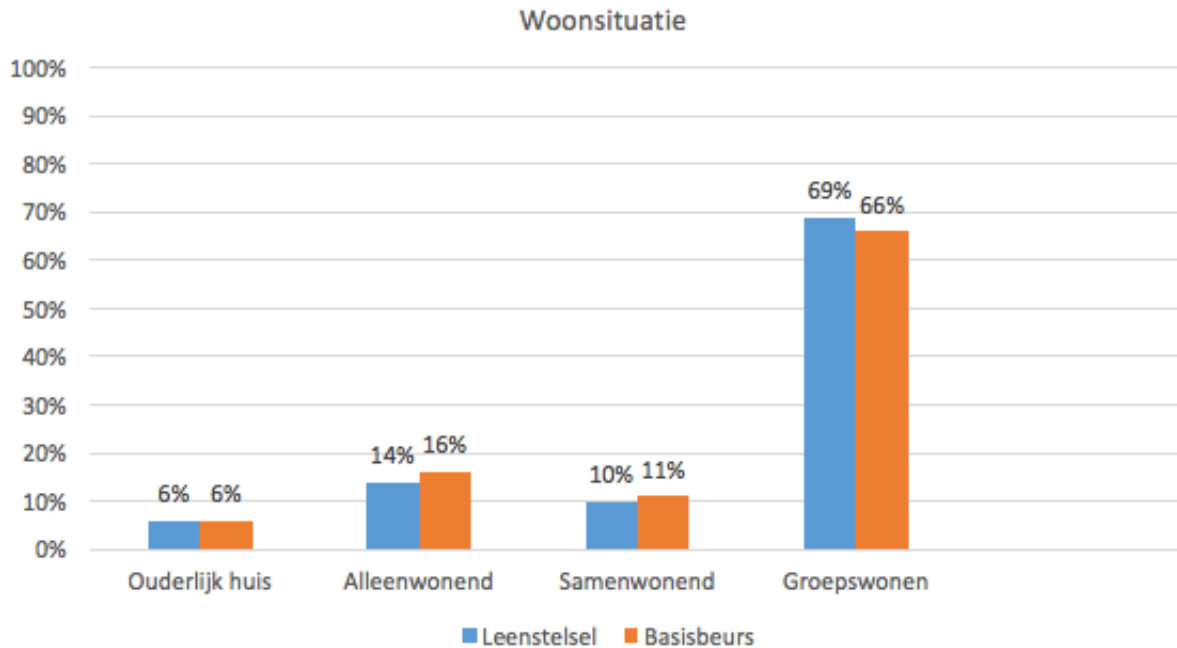
Daarnaast is er onderzocht of studenten, die een opleiding volgen met een selectieprocedure, andere ruimtelijke patronen vertonen dan studenten, die een opleiding volgen waarbij geen selectieprocedure aanwezig is. Door middel van statische toetsing is gekeken of er een significant verschil zit tussen de gemiddelden van de twee groepen als het gaat om de waardering van de keuzefactoren, zoals deze genoemd zijn in hoofdstuk 2.3, en de afstand woonplaats tot de studielocatie en de afstand woonlocatie voor studie tot studielocatie. Door middel van een ongepaarde t-toets zijn deze mogelijke verschillen geanalyseerd. Uit de toetsing blijkt dat er geen significant verschil bestaat tussen beide groepen als het gaat om de waardering van de keuzefactoren. De p-waarden worden in tabel 4.1 weergegeven. Daarnaast blijkt er geen significant verschil te zitten tussen beide groepen als het gaat om de afstand woonplaats tot de studielocatie (p-waarde: 0,848) en afstand woonplaats voor studie en studielocatie (p-waarde: 0,096). De overschrijdingskansen liggen boven de aangehouden grens van 0,05. Dit betekent dat de nulhypothese, die suggereert dat de twee groepen gelijk zijn aan elkaar, kan worden aangenomen. Er bestaat voor de populatie geen verschil tussen de twee groepen als het gaat om de waardering van de keuzefactoren en de afstand tot de studielocatie. Er wordt dan ook geen onderscheid gemaakt tussen respondenten die een opleiding volgen met een selectieprocedure en respondenten die een opleiding volgen zonder selectieprocedure in de volgende paragrafen. De uitwerking van de toetsing is te vinden in bijlage 3.

	Dichtbij ouderlijk huis	Voorzieningen	Kwaliteit	Lage woonlasten	Arbeidsmarkt	Anders
P-waarde Sig. (2-tailed)	0,729	0,283	0,500	0,911	0,685	0,143

Tabel 4.1: P-waarden ongepaarde t-toets, waardering woonplaats, selectieprocedure

4.4 Woonsituatie

In het onderzoek is onderscheid gemaakt tussen de verschillende woonsituaties van de respondenten, bestaande uit de categorieën ouderlijk huis, alleenwonend, samenwonend en groepswonen. Dit onderscheid is geanalyseerd voor studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en voor studenten die vallen onder de basisbeurs. De verdeling van de woonsituaties van de respondenten wordt per groep in figuur 4.3 in percentages weergegeven.

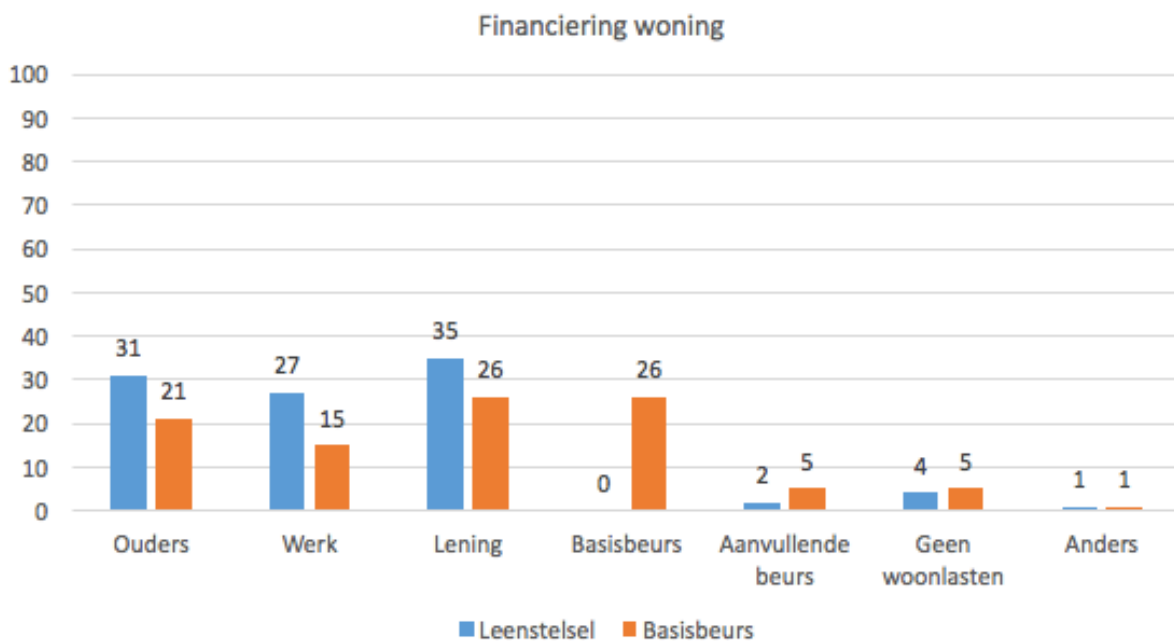
Figuur 4.3: Woonsituatie respondent

Uit de resultaten blijkt dat het aandeel van de respondenten, die in het ouderlijk huis wonen, voor beide groepen even hoog ligt (6%). Dit is opmerkelijk, omdat volgens de vooronderzoeken, genoemd in hoofdstuk 2.5, meer studenten in het ouderlijk huis zouden willen blijven wonen na de invoering van het sociaal leenstelsel. De resultaten in dit onderzoek komen dus niet overeen met de bevindingen van de vooronderzoeken. Daarnaast gaf een klein deel van de respondenten, die valt onder het leenstelsel, aan alleenwonend te zijn (14%). Dit geldt ook voor de respondenten die vallen onder de basisbeurs (16%). Het aandeel van de respondenten dat aangeeft samen te wonen ligt voor beide groepen bijna even hoog. De meeste respondenten in dit onderzoek geven aan in een groep te wonen. Dit percentage ligt hoger voor studenten die vallen onder het leenstelsel (69%) dan voor studenten die vallen onder de basisbeurs (66%).

Door middel van statistische toetsing is gekeken of de verschillen die zijn waargenomen in de steekproef ook gelden in de populatie. Om te onderzoeken of er een significant verschil zit tussen studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs, als het gaat om de woonsituatie, is er gebruik gemaakt van de Fisher-Freeman-Halton toets, mede vanwege het feit dat de categorie ‘ouderlijk huis’ een lage frequentie vertoont. Uit de toetsing blijkt dat er geen significant verschil zit beide groepen. De overschrijdingskans (p-waarde: 0,984) ligt boven de aangehouden grens van 0,05. Dit betekent dat de nulhypothese, die suggereert dat de twee groepen gelijk zijn aan elkaar, kan worden aangenomen. Er bestaat voor de populatie geen verschil in de woonsituatie van de student, als men een onderscheid maakt tussen studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs. De uitwerking van de toetsing is te vinden in bijlage 4.

4.5 Financiering van de woning

In de vragenlijst van dit onderzoek is een vraag opgenomen over de financiering van de woning van de respondent. Voor deze vraag heeft de respondent de mogelijkheid om 100 punten te verdelen over een aantal categorieën bestaande uit ouders, werk, lening, basisbeurs, aanvullende beurs en geen woonlasten. Daarnaast bestaat de mogelijkheid om zelf een ander antwoord in te vullen. De resultaten van deze vraag zijn geanalyseerd voor studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs. De resultaten worden in figuur 4.4 per groep weergegeven als het gemiddelde aantal punten dat aan een categorie wordt toegekend door de respondenten.

Figuur 4.4: Financiering van de woning

Uit de resultaten blijkt dat er gemiddeld een hoger aantal punten wordt toegekend aan de categorie ‘ouders’ door respondenten die vallen onder het sociaal leenstelsel (31 punten) dan door respondenten die vallen onder de basisbeurs (21 punten). Daarnaast wordt ook aan de categorie ‘werk’ gemiddeld een hoger aantal punten toegekend door respondenten die vallen onder het leenstelsel (27 punten) dan door studenten die gebruik maken van de basisbeurs (15 punten). Beide groepen gaven gemiddeld het hoogste aantal punten aan de categorie ‘lening’. Dit aantal punten was gemiddeld hoger voor studenten die vallen onder de het leenstelsel (35 punten) dan voor studenten die vallen onder de basisbeurs (26 punten). Dit zou kunnen betekenen dat alle drie bovengenoemde categorieën dienen als compensatie voor het verlies van de basisbeurs voor studenten die vallen onder het leenstelsel. Logischerwijs financiert geen enkele respondent, die valt onder het sociaal leenstelsel, zijn of haar woning met een basisbeurs, omdat deze simpelweg niet meer wordt ontvangen. Daarnaast worden er gemiddeld weinig punten toegekend aan de categorieën ‘aanvullende beurs’ en ‘geen woonlasten’. Studenten die vallen

onder de basisbeurs geven gemiddeld een hoger aantal punten aan de categorie ‘aanvullende beurs’ (5 punten), dan studenten die vallen onder het leenstelsel (2 punten). Daarnaast geven zij gemiddeld ook een hoger aantal punten aan de categorie ‘geen woonlasten’ (5 punten) dan de andere groep (4 punten). Dat aan deze categorie gemiddeld weinig punten worden toegekend is te koppelen aan de woonsituatie van de respondenten. Als laatste blijkt uit de categorie ‘anders’ dat een aantal respondenten aangeeft zijn of haar woning te financieren door middel van huursubsidie.

Door middel van statistische toetsing is gekeken of de verschillen, die zijn waargenomen in de steekproef, ook gelden voor de populatie. Om te onderzoeken of er een significant verschil zit tussen het gemiddelde aantal punten dat wordt toegekend aan de categorieën, door studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel, en studenten, die vallen onder de basisbeurs, als het gaat om de financiering van de woning, is er gebruik gemaakt van de ongepaarde t- toets. Hieruit blijkt dat er geen significant verschil tussen het gemiddeld aantal punten dat wordt toegekend door beide groepen, als het gaat om financiering van de woning, met uitzondering van de categorieën ‘basisbeurs’ en ‘werk’. De overschrijdingskansen (p-waarden) van alle variabelen, behalve de variabelen ‘basisbeurs’ en ‘werk’, liggen boven de aangehouden grens van 0,05, zoals te zien is in tabel 4.2. Dit betekent dat de nulhypothese, die suggereert dat de twee groepen gelijk zijn aan elkaar, moet worden aangenomen, met uitzondering van de variabele ‘basisbeurs’ en de variabele ‘werk’. Dat de variabele ‘basisbeurs’ significant is, is logisch omdat studenten in het leenstelsel simpelweg geen basisbeurs meer ontvangen. Deze uitkomst wordt daarom niet meegenomen in de conclusies. Dit betekent dat er voor de populatie geen verschil zit in de financiering van de student, als men onderscheid maakt tussen studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs met uitzondering van de categorie ‘werk’. De uitwerking van de toetsing is te vinden in de bijlage 5.

Tabel 1

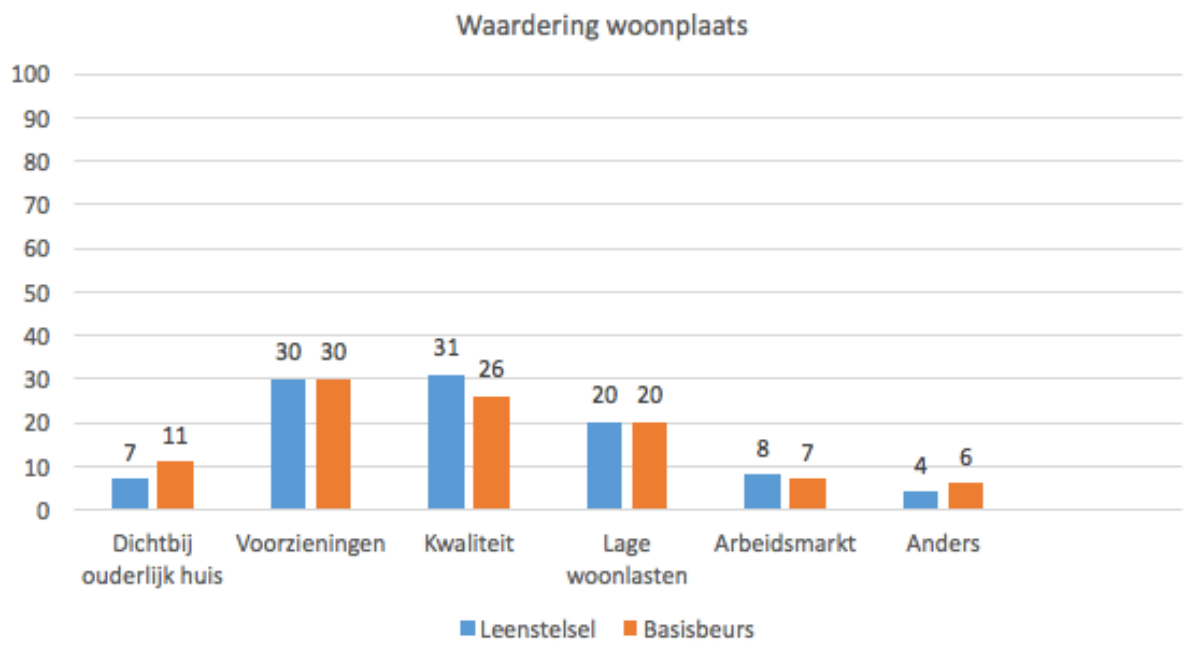
	Ouders	Werk	Lening	Basisbeurs	Aanvullende beurs	Geen woonlasten	Anders
P-waarde Sig. (2-tailed)	0,115	0,025	0,173	0,000	0,134	0,728	0,996

Tabel 4.2: P-waarden ongepaarde t-toets, financiering van de woning

4.6 Waardering woonplaats

In de vragenlijst wordt een vraag gesteld over de waardering van de woonplaats van de respondent. Men heeft voor deze vraag de mogelijkheid om 100 punten te verdelen over een aantal categorieën, bestaande uit dichtbij het ouderlijk huis, aanwezigheid voorzieningen, dichtbij kwalitatief goede opleiding, lage woonlasten en toegang tot toekomstige arbeidsmarkt. Daarnaast hebben de respondenten de mogelijkheid om zelf een ander antwoord in te vullen. De resultaten van deze vraag zijn geanalyseerd

voor studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs. De resultaten worden in figuur 4.5 per groep weergegeven als het gemiddelde aantal punten dat aan een categorie wordt toegekend door de respondenten.

Figuur 4.5: Waardering woonplaats respondent

Uit de resultaten blijkt dat studenten die vallen onder de basisbeurs gemiddeld meer punten toekennen aan de categorie ‘dichtbij ouderlijk huis’ (11 punten), dan studenten die vallen onder het leenstelsel (7 punten). Dit is opmerkelijk, omdat de vooronderzoeken, genoemd in hoofdstuk 2, aangaven dat meer aankomende studenten dichtbij het ouderlijk huis zouden willen wonen als zij zouden vallen onder het sociaal leenstelsel. De resultaten in dit onderzoek komen dus niet overeen met bevindingen uit de vooronderzoeken. Beide groepen geven gemiddeld evenveel punten aan de categorie ‘aanbod voorzieningen’ (30 punten). Daarnaast wordt er aan de categorie ‘kwaliteit van de opleiding’ gemiddeld een hoger aantal punten gegeven door de respondenten die vallen onder het leenstelsel (31 punten), dan door studenten die vallen onder de basisbeurs (26 punten). Dit zou kunnen betekenen dat studenten die vallen onder het leenstelsel meer waarde hechten aan de kwaliteit van de opleiding. Wellicht kunnen zij op deze manier meer mogelijkheden creëren op de arbeidsmarkt om extra studieschulden gemakkelijker af te betalen. Beide groepen geven gemiddeld evenveel punten aan de categorie ‘lage woonlasten’. Dit is opmerkelijk, omdat de vooronderzoeken genoemd in hoofdstuk 2, aangaven dat meer aankomende studenten belang hechten aan lage woonlasten als zij zouden vallen onder het sociaal leenstelsel. De resultaten in dit onderzoek komen hierdoor niet overeen met de vooronderzoeken. Aan de categorie ‘toegang tot toekomstige arbeidsmarkt’ worden gemiddeld meer punten toegekend door studenten die vallen onder het leenstelsel (8 punten), dan door studenten die vallen over de basisbeurs (7 punten). Dit zou kunnen betekenen dat studenten die vallen onder het leenstelsel meer waarde hechten aan de toegang

tot de toekomstige arbeidsmarkt om in de toekomst makkelijker hun schulden af te kunnen betalen. Uit de antwoordmogelijkheid ‘anders’ blijkt dat een aantal respondenten waardering hecht aan de plaats waar hun vrienden gaan wonen en studeren (4 keer). Daarnaast worden gezellige sfeer (1 keer) en studentenstad genoemd (1 keer) als andere antwoordmogelijkheid genoemd.

Door middel van statistische toetsing is gekeken of de verschillen die zijn waargenomen in de steekproef ook gelden voor de populatie. Om te onderzoeken of er een significant verschil zit tussen het gemiddelde aantal punten dat wordt toegekend door studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs, als het gaat om de waardering van de woonplaats, is er gebruik gemaakt van de ongepaarde t- toets. Uit de toetsing blijkt dat er geen significante verschillen te zijn tussen beide groepen als het gaat om de waardering van de woonplaats. De overschrijdingskansen (p-waarden) van alle variabelen liggen boven de aangehouden grens van 0,05, zoals te zien is in tabel 4.3. Dit betekent dat de nulhypothese, die suggereert dat de twee groepen gelijk zijn aan elkaar, moet worden aangenomen. Dit betekent dat er voor de populatie geen verschil bestaat in de waardering van de woonplaats, als men een onderscheid maakt tussen studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs. De uitwerking van de toetsing is te vinden in bijlage 6.

	Dichtbij ouderlijk huis	Voorzieningen	Kwaliteit	Lage woonlasten	Arbeidsmarkt	Anders
P-waarde Sig. (2-tailed)	0,107	0,811	0,118	0,936	0,785	0,486

Tabel 4.3: P-waarden ongepaarde t-toets, waardering woonplaats

4.7 Afstand woonplaats - studielocatie

In de vragenlijst van dit onderzoek wordt de vraag gesteld in welke stad of in welk dorp de respondent momenteel woont. Vervolgens is de afstand van de woonlocatie tot de studielocatie, de stad Groningen, voor alle respondenten berekend. De afstanden zijn weergegeven als het aantal kilometers met de trein. Uit deze gegevens kan men opmaken hoever de respondenten moeten forensen. In tabel 4.4 en 4.5 zijn de minimale afstand, de maximale afstand en de gemiddelde afstand in kilometers per groep leenstelsel/beurs weergegeven.

	Minimum	Maximum	Gemiddelde
Afstand in km	0	257	11,92

Tabel 4.4: Afstand woonlocatie-studie, leenstelsel

	Minimum	Maximum	Gemiddelde
--	---------	---------	------------

Afstand in km	0	234	14,82
----------------------	---	-----	-------

Tabel 4.5: Afstand woonlocatie-studie, basisbeurs

Door middel van statistische toetsing is gekeken of het verschil, dat is waargenomen in de steekproef, ook geldt voor de populatie. Om te onderzoeken of er een significant verschil bestaat tussen studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs als het gaat om de gemiddelde afstand van de woonlocatie tot studielocatie is er gebruik gemaakt van de ongepaarde t-toets. Uit de toetsing blijkt dat er geen significant verschil bestaat tussen de groepen als het gaat om de afstand tussen de woon- en studielocatie. De overschrijdingskans (p-waarde: 0,493) ligt boven de aangehouden grens van 0,05. Dit betekent dat de nulhypothese, die suggereert dat de twee groepen gelijk zijn aan elkaar, moet worden aangenomen. Dit betekent dat er voor de populatie geen verschil bestaat in de afstand tussen de woon- en studielocatie, als men een onderscheid maakt tussen studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel, en studenten, die vallen onder de basisbeurs. De uitwerking van de toetsing is te vinden in bijlage 7.

4.8 Afstand woonplaats voor studie - studielocatie

In de vragenlijst van dit onderzoek wordt de vraag gesteld in welke stad of in welk dorp de respondent woonde voor hij of zij begon met studeren. Vervolgens is de afstand van deze woonlocatie tot de studielocatie, de stad Groningen, voor alle respondenten berekend. De afstanden zijn weergegeven als het aantal kilometers met de trein. Uit deze gegevens kan men opmaken hoever de respondenten zijn gemigreerd om in Groningen een studie te kunnen volgen. In tabel 4.6 en 4.7 zijn de minimale afstand, de maximale afstand en de gemiddelde afstand in kilometers per groep leenstelsel/beurs weergegeven.

	Minimum	Maximum	Gemiddelde
Afstand in km	0	378	94,55

Tabel 4.6: Afstand woonplaats voor studie-studie, leenstelsel

	Minimum	Maximum	Gemiddelde
Afstand in km	0	387	84,20

Tabel 4.7: Afstand woonplaats voor studie-studie, basisbeurs

Door middel van statistische toetsing is gekeken of het verschil, dat is waargenomen in de steekproef, ook geldt voor de populatie. Om te onderzoeken of er een significant verschil bestaat tussen studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel, en studenten, die vallen onder de basisbeurs, als het gaat om de afstand van de woonlocatie voor de studie begon tot de studielocatie, is er gebruik gemaakt van de ongepaarde t- toets. Uit de toetsing blijkt dat er een significant verschil bestaat tussen de groepen als het

gaat om de gemiddelde afstand tussen de woonplaats voor de respondent begon met studeren en de studielocatie. De overschrijdingskans (p-waarde: 0,579) ligt boven de aangehouden grens van 0,05. Dit betekent dat de nulhypothese, die suggereert dat de twee groepen gelijk zijn aan elkaar, moet worden aangenomen. Dit betekent dat er voor de populatie geen verschil bestaat in de afstand tussen de woonplaats voor de respondent begon met studeren en de studielocatie, als men een onderscheid maakt tussen studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die vallen onder de basisbeurs. De uitwerking van de toetsing is te vinden in bijlage 8.

5 Discussie

In dit hoofdstuk wordt kritisch gekeken naar het onderzoek en de onderzoeksresultaten. De eerste paragraaf zal ingaan op het meten van ruimtelijke mobiliteit. Vervolgens zal de tweede paragraaf ingaan op de timing van het onderzoek. Als laatste gaat de derde paragraaf in op de resultaten van de opleidingen van de respondenten.

5.1 Het meten van ruimtelijke mobiliteit

In dit onderzoek is ervoor gekozen om ruimtelijke mobiliteit te meten aan de hand van verschillende factoren, bestaande uit de woonsituatie van de respondenten, de waardering van een aantal keuzefactoren en de afstand tot de studielocatie. Het is echter mogelijk om ruimtelijke mobiliteit op andere manieren te meten door andere ruimtelijke bewegingscomponenten te onderzoeken, zoals snelheid van de verplaatsing, bewegingsbereik of het gebruikte vervoersmiddel. Of door andere sociaal-demografische factoren te onderzoeken zoals het aantal familieleden of het geslacht. De manier waarop ruimtelijke mobiliteit in dit onderzoek wordt gemeten is bepalend voor de resultaten van dit onderzoek. Dit betekent dat een ander antwoord op de hoofdvraag mogelijk is als ruimtelijke mobiliteit op een andere manier zou zijn gemeten.

5.2 Timing van het onderzoek

Het sociaal leenstelsel is het studiejaar 2015/2016 in gegaan. Dit betekent dat een deel van de studenten sinds september 2015 niet meer gebruik kan maken van de basisbeurs. Het is de vraag of de verschillen in de ruimtelijke patronen van studenten op zo een korte termijn al zichtbaar zijn. Bovendien zou eerst onderzocht moeten worden hoe flexibel ruimtelijke mobiliteit is en hoe snel ruimtelijke mobiliteit zich aanpast aan contextuele veranderingen. De timing van dit onderzoek is wellicht een reden geweest voor het ontbreken van significante verschillen tussen beide groepen. Het is dan ook aan te raden om de invloed van het leenstelsel in de komende jaren te blijven analyseren.

5.3 De samenstelling van beide groepen

Uit de resultaten blijkt dat er een significant verschil bestaat tussen de twee groepen als het gaat om de opleiding die de respondenten volgen. In figuur 4.1 is te zien dat een groot deel van de studenten, die gebruik maken van de basisbeurs, een HBO Bachelor volgt. Terwijl het grootste deel van de studenten, die vallen onder het leenstelsel aangeeft, een WO Master te volgen. Het leenstelsel heeft mogelijk een ander effect op de ruimtelijke mobiliteit van studenten, die een master volgen dan op studenten die een bachelor volgen. Er zit een mate van pad-afhankelijkheid in de keuze om te migreren. Bij master studenten heeft vaak al eerder migratie plaatsgevonden, omdat zij al een bachelor opleiding hebben afgerond. Dit zou kunnen betekenen dat master studenten gemakkelijker migreren en hierdoor andere mobiliteitspatronen vertonen dan bachelor studenten. In een vervolgonderzoek zou het verschil in de

opleiding van de respondenten dan ook zeker moeten worden meegenomen. Daarnaast is het een feit dat er geen eerstejaars studenten onder de groep basisbeurs vallen. Dit betekent dat deze groep studenten wellicht gemiddeld ouder is. Dit zou vervolgens een andere houding ten opzichte van mobiliteit met zich mee kunnen brengen voor deze groep. De vraag is dan ook of alle verschillen die zijn gevonden tussen beide groepen, geheel terug te voeren zijn op het verschil tussen het vallen onder het leenstelsel of de basisbeurs.

6 Conclusie

In dit hoofdstuk worden de conclusies van dit onderzoek beschreven. Deze conclusies worden aan de hand van de deelvragen in de eerste drie paragrafen uiteengezet. In paragraaf 4 worden, aan de hand van de hoofdvraag, de conclusies besproken. Als laatste worden er in paragraaf 5 aanbevelingen voor verder onderzoek gedaan. Tevens wordt er in de paragrafen verwezen naar de hypothesen die zijn opgesteld in hoofdstuk 2. Deze verwijzingen geven aan of de resultaten uit het empirische onderzoek overeenkomen met de opgestelde hypothesen.

6.1 Factoren die een rol spelen in de ruimtelijke mobiliteit van studenten

In deze paragraaf worden de conclusies aan de hand van de eerste deelvraag besproken. De eerste deelvraag is: Welke factoren spelen een rol in de ruimtelijke mobiliteit van studenten?

In dit onderzoek wordt een ruime definitie van ruimtelijke mobiliteit gehanteerd die zowel circulaire als non-circulaire mobiliteit omvat. Uit de human capital migration theory (Sjaastad, 1962) en de life course approach (Mulder, 1993) blijkt dat hoger opgeleiden over het algemeen vaker en verder migreren dan lager opgeleiden door de kennis die zij bezitten en de leeftijdscategorie waarin zij zich bevinden. Bovendien zien hoger opgeleiden migratie als een investeringsbeslissing, waarin men besluit te migreren als de opbrengsten hoger zijn dan de kosten (Sjaastad, 1962). Daarnaast blijkt uit de literatuur dat de kwaliteit van de opleiding (Turkenburg et al., 2013), de afstand (Sa et al., 2004), de aanwezigheid van stedelijke voorzieningen (Turkenburg et al., 2013), de huurprijzen (Sa et al., 2004) en de toegang tot de toekomstige arbeidsmarkt (Venhorst et al., 2011) belangrijke keuzefactoren zijn in het ruimtelijke gedrag van studenten. De institutionele achtergrond van het hoger onderwijs in Nederland laat bovendien zien dat de aanwezigheid van een selectieprocedure bij een opleiding invloed kan hebben op de ruimtelijke mobiliteit van studenten (Nuffic, 2014). Daarnaast kan er uit vooronderzoek (Turkenburg et al., 2014) (Poulus & Vijncke, 2014) naar de invloed van het sociaal leenstelsel worden geconcludeerd dat aankomende studenten mogelijk hun ruimtelijk gedrag aanpassen na invoering van het leenstelsel. In deze vooronderzoeken gaf een deel van de aankomende studenten aan thuis te blijven willen wonen als het leenstelsel zou worden ingevoerd. Andere aankomende studenten gaven aan dichtbij het ouderlijk huis te willen wonen. Daarnaast gaf een deel van de aankomende studenten aan op zoek te gaan naar een woonruimte met lage woonlasten, om zo min mogelijk schuld op te hoeven bouwen.

Deze bestaande theorieën en literatuur laten zien dat migratiemodellen, de keuzefactoren, de institutionele achtergrond van het hoger onderwijs en de invoering van het sociaal leenstelsel allemaal een rol spelen in de ruimtelijke mobiliteit van studenten in Nederland. Hiermee is een antwoord gegeven op de eerste deelvraag.

6.2 Waardering keuzefactoren

In deze paragraaf worden de conclusies aan de hand van de tweede deelvraag besproken. De tweede deelvraag is: Worden de factoren die een rol spelen in de ruimtelijke mobiliteit van studenten anders gewaardeerd door studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel, dan door studenten die vallen onder de basisbeurs?

Er is een casestudy gebruikt om de ruimtelijke mobiliteit van studenten aan de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool te onderzoeken. Door middel van een enquête is onderzocht of studenten, die vallen onder het leenstelsel, de keuzefactoren die invloed kunnen hebben op hun ruimtelijke mobiliteit, zoals deze in de voorgaande paragraaf benoemd zijn, anders waarderen dan studenten die vallen onder de basisbeurs.

Uit de resultaten blijkt dat dat er weinig verschil bestaat tussen beide groepen als het gaat om de waardering van de verschillende keuzefactoren. Opvallend genoeg worden er gemiddeld precies evenveel punten toegekend aan de categorie 'lage woonlasten' door beide groepen. Dit betekent dat de resultaten van dit onderzoek niet overeenkomen met de resultaten uit de vooronderzoeken (Turkenburg et al, 2014) (Poulus & Vijncke, 2014) die zijn gedaan naar de invloed van het sociaal leenstelsel. Hierdoor komt dit resultaat ook niet overeen met hypothese nummer 3, die stelt dat door de invoering van het sociaal leenstelsel de factoren 'afstand' en 'huurprijzen' belangrijker worden dan voorheen. Daarnaast komt het resultaat ook niet overeen met hypothese nummer 5, die stelt dat meer studenten door het leenstelsel op zoek zouden gaan naar een woonruimte met lage woonlasten. Wel worden er gemiddeld meer punten toegekend aan de 'kwaliteit van de opleiding' en de 'toegang tot de toekomstige arbeidsmarkt' door respondenten die vallen onder het sociaal leenstelsel. Dit zou verklaard kunnen worden vanuit de human capital migration theory, die stelt dat mobiliteit zou moeten worden gezien als een investeringsbeslissing (Sjaastad, 1962). Wellicht zijn studenten, die vallen onder het leenstelsel, bereid meer kosten te maken voor hun studie als de kwaliteit van de opleiding en de toegang tot de toekomstige arbeidsmarkt hen in de toekomst hogere opbrengsten oplevert. Dit betekent dat dit resultaat overeenkomt met hypothese nummer 1, die stelt dat studenten, die vallen onder het leenstelsel, alleen kiezen voor migratie als de verwachte opbrengsten hoger zijn dan de kosten. Verrassend genoeg geven studenten, die vallen onder de basisbeurs gemiddeld meer punten aan de categorie 'dichtbij het ouderlijk huis'. Dit staat in contrast met wat er werd beschreven in de vooronderzoeken (Turkenburg et al, 2014) (Poulus & Vijncke, 2014). Het resultaat komt ook niet overeen met hypothese nummer 3, die stelt dat door de invoering van het sociaal leenstelsel de factoren 'afstand' en 'huurprijzen' belangrijker worden dan voorheen, en hypothese nummer 5, die stelt dat meer studenten door het leenstelsel thuis blijven wonen of op zoek gaan naar een woonruimte die zich dichtbij het ouderlijk huis bevindt. Een mogelijke reden hiervoor zou kunnen zijn dat studenten die vallen onder het leenstelsel meer waarde hechten aan de kwaliteit van de opleiding en de toegang tot de toekomstige arbeidsmarkt, waardoor zij wellicht

bereid zijn verder te migreren en forensen dan studenten, die vallen onder de basisbeurs. De verschillen die gevonden zijn tussen beide groepen zijn echter niet significant. Dit betekent dat voor de populatie beide groepen als gelijk kunnen worden beschouwd als het gaat om de waardering van de keuzefactoren. Daarnaast blijkt uit de resultaten dat er geen significant verschil bestaat tussen studenten, die een opleiding volgen met een selectieprocedure, en studenten die een opleiding volgen zonder selectieprocedure, als het gaat om de waardering van de keuzefactoren. Dit resultaat komt niet overeen met hypothese nummer 4, die stelt dat het leenstelsel mogelijk minder invloed heeft op de mobiliteit van studenten die een studie volgen met een selectieprocedure. Als laatste zijn er een beperkt aantal respondenten die een andere antwoordmogelijkheid hebben ingevuld. Dit betekent dat de keuzefactoren die zijn genoemd in de literatuur ook daadwerkelijk belangrijk zijn voor de respondenten.

De bovengenoemde resultaten geven aan dat in de populatie beide groepen de keuzefactoren gelijk waarderen. Hiermee is een antwoord gegeven op de tweede deelvraag van dit onderzoek.

6.3 Ruimtelijke patronen

In deze paragraaf worden de conclusies aan de hand van de derde deelvraag besproken. De derde deelvraag is: Vertonen studenten, die vallen onder het leenstelsel, andere ruimtelijke patronen dan studenten die nog gebruik kunnen maken van de basisbeurs?

Uit de resultaten van het empirische onderzoek kan veel informatie worden gehaald over de mogelijke verschillen tussen ruimtelijke patronen van studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel en studenten die nog in aanmerking komen voor de basisbeurs.

Zo blijkt uit de woonsituatie van de respondenten dat in beide groepen evenveel respondenten in het ouderlijk huis wonen. Dit komt niet overeen met de resultaten uit de vooronderzoeken (Turkenburg et al, 2014) (Poulus & Vijncke, 2014) die zijn gedaan naar de invloed van het leenstelsel. Hierdoor komt dit resultaat ook niet overeen met hypothese nummer 5, die stelt dat meer studenten door het leenstelsel thuis blijven wonen of op zoek gaan naar een woonruimte die zich dichtbij het ouderlijk huis bevindt. Daarnaast wonen studenten, die vallen onder het leenstelsel, vaker in groepen. Studenten, die vallen onder de basisbeurs, wonen vaker alleen. De verschillen tussen beide groepen, als het gaat om de woonsituatie, zijn echter gering en niet significant. Dit betekent dat voor de populatie beide groepen als gelijk kunnen worden beschouwd als het gaat om de woonsituatie.

Als gekeken wordt naar de financiering van de woning dan geven studenten, die vallen onder het leenstelsel, gemiddeld meer punten aan de inkomstenbronnen, 'ouders', 'werk' en 'lening'. Dit zou kunnen betekenen dat deze drie inkomstenbronnen als compensatie voor het verlies van de basisbeurs worden gebruikt. Daarnaast blijkt uit de antwoordmogelijkheid 'anders' dat huursubsidie voor een

aantal studenten een financieringsbron is voor de woning. De verschillen tussen beide groepen als het gaat om de financiering van de woning zijn echter gering en niet significant, met uitzondering van de categorieën ‘basisbeurs’ en ‘werk’. Dit betekent dat voor de populatie beide groepen als gelijk kunnen worden beschouwd als het gaat om de financiering van de woning met uitzondering van de categorie ‘werk’. Studenten, die vallen onder het sociaal leenstelsel, financieren hun woning dus gemiddeld meer met de inkomsten die verkregen zijn uit werk.

Als gekeken wordt naar de afstand van de woonlocatie, voor men begon met studeren, tot de studiestad dan blijkt voor beide groepen het gemiddelde aantal kilometers met de trein hoog te liggen. Dit zou voor een deel verklaard kunnen worden door de theorie van de life course approach (Mulder, 1993), waarin wordt vastgesteld dat jongvolwassenen de meest mobiele groep is en vaak op lange afstand migreert voor educatieve redeneren. Deze afstand ligt voor studenten die vallen onder het sociaal leenstelsel gemiddeld hoger. Dit komt wellicht niet overeen met hypothese nummer 5, die stelt dat meer studenten door het leenstelsel thuis blijven wonen of op zoek gaan naar een woonruimte die zich dichtbij het ouderlijk huis bevindt. Dit zou zo kunnen zijn omdat de woonlocatie, voor men begon met studeren, wellicht de locatie is waar het ouderlijk huis zich bevindt. Als gekeken wordt naar de afstand woonlocatie tot de studielocatie dan ligt het gemiddeld aantal kilometers met de trein lager voor studenten die vallen onder het leenstelsel. Dit betekent dat studenten, die vallen onder het leenstelsel, minder ver hoeven te forensen dan studenten, die vallen onder de basisbeurs. De verschillen tussen beide groepen als het gaat om de afstand tot de studielocatie zijn echter gering en niet significant. Dit betekent dat voor de populatie beide groepen als gelijk kunnen worden beschouwd als het gaat om de afstand tot de studielocatie.

Daarnaast blijkt uit de resultaten dat er geen significant verschil bestaat tussen studenten die een opleiding volgen met een selectieprocedure en studenten die een opleiding volgen zonder selectieprocedure als het gaat om de afstand tot de studielocatie. Dit resultaat komt niet overeen met hypothese nummer 4, die stelt dat het leenstelsel mogelijk minder invloed heeft op de mobiliteit van studenten die een studie volgen met een selectieprocedure.

De bovengenoemde resultaten geven aan dat er in de populatie tussen beide groepen geen verschil bestaat als het gaat om de woonsituatie, de financiering van de woning (met uitzondering van de categorie ‘werk’) en de afstand tot de studielocatie. Hiermee is een antwoord gegeven op de derde deelvraag van dit onderzoek.

6.4 De invloed van het sociaal leenstelsel op de ruimtelijke mobiliteit van studenten

In deze paragraaf worden de conclusies aan de hand van de hoofdvraag besproken. De hoofdvraag van dit onderzoek is: In hoeverre heeft de invoering van het sociaal leenstelsel invloed op de ruimtelijke mobiliteit van studenten in de stad Groningen?

Uit de opgestelde deelvragen blijkt dat er geen significante verschillen bestaan tussen beide groepen als het gaat om de waardering van de keuzefactoren en de ruimtelijke patronen van beide groepen. Dit resultaat komt niet overeen met hypothese nummer 2, die stelt dat de invoering van het sociaal leenstelsel zou kunnen worden gezien als een periode-effect. De cohorten, die momenteel onder het leenstelsel vallen, vertonen een mindere mate van mobiliteit dan de cohorten die vallen onder de basisbeurs. Er zou dus geconcludeerd kunnen worden dat het leenstelsel op dit moment geen invloed heeft op de ruimtelijke mobiliteit van studenten in de stad Groningen. Dit betekent echter niet dat in de toekomst dezelfde conclusies kunnen worden getrokken.

6.5 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Dit onderzoek kon worden uitgevoerd omdat momenteel een deel van de studenten in Nederland valt onder het sociaal leenstelsel, terwijl het overige deel van de studenten nog gebruik kan maken van de basisbeurs. Studenten die een nieuwe opleiding beginnen in of na het studiejaar 2015/2016 vallen automatisch onder het sociaal leenstelsel. Dit betekent dat dit onderzoek niet jaarlijks herhaald kan worden, omdat over een aantal jaar alle studenten in Nederland vallen onder het sociaal leenstelsel. Er wordt dan ook niet aanbevolen dit onderzoek in de toekomst nogmaals uit te voeren. Daarentegen zou er wel onderzoek gedaan kunnen worden naar verschillen in de ruimtelijke mobiliteit van studenten tussen verschillende cohorten. Zo kan men onderzoeken of het leenstelsel op korte termijn effect heeft op de ruimtelijke mobiliteit van studenten, of dat mogelijke effecten pas op langere termijn, of zelfs helemaal niet, zichtbaar zijn.

Daarnaast is er in dit onderzoek gebruik gemaakt van een kwantitatieve methode van dataverzameling. Het is echter niet geheel duidelijk of mogelijke verschillen tussen beide groepen geheel te wijten zijn aan de invoering van het sociaal leenstelsel. Kwalitatief onderzoek of een andere manier van kwantitatief onderzoek zou hier duidelijkheid in kunnen geven. Op deze manier zou er wellicht een directe link gelegd kunnen worden tussen de invoering van het sociaal leenstelsel en de ruimtelijke mobiliteit van studenten.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een casestudy. Het is echter denkbaar dat voor studenten die een opleiding volgen aan andere universiteiten en hogescholen andere ruimtelijke patronen zichtbaar zijn. Een onderzoek met een steekproef, bestaande uit alle HBO en WO studenten in Nederland, zou hiervoor interessante inzichten kunnen geven.

Literatuurlijst

Aybek, C. & Huinink, J. & Muttarak, R. (Eds.) (2014). *Spatial Mobility, Migration and Living Arrangements*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer.

Becker, G.S. (1964). *Human capital, A Theoretical and Emperical Analysis, with Special Reference to Education*. New York: Columbia University Press.

Brewer, D. J. & Eide, R. R. & Ehrenberg, R. G. (1999). Does it pay to attend an elite private college? Cross-cohort evidence on the effects of college type earnings. *J. Human Res*, 34(1), 104-123.

Clifford, N. & French, S. & Valentine, G. (2010). *Key Methods in Geography*. Second Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.

Desjardins, S.L. & Dundar, H. & Hendel, D.D. (1999). Modeling the college application decision process in a land-grant university. *Economics of Education Review*, 18(1), 117-32.

Faggian, A. & McCann, P. (2009). Human capital and Regional Development. In R. Capello and P. Nijkamp (Eds.), *Regional Dynamics and Growth: Advances in Regional Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Fink, A. & Kosecoff, J. (1998). *How to Conduct Surveys: A Step-by-Step Guide*. Thousand Oaks: CA: Sage.

Ghatak, S. & Levine, P. & Price, C.W. (1996). Migration theories and evidence: an assessment. *Journal of Economic Surveys*, 10(2), 159-198.

Kaur, N. M. A. (2007). *Comparing the Spatial Mobility of Faculty between a University in India and the US using GPS Tracking*. Omaha: The Graduate College at the University of Nebraska.

Kellerman, A. (2012). *Daily Spatial Mobilities, Physical and Virtual*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22, 3-42.

Levy, M. & Wadicky, W. (1974). Education and the decision to migrate: an econometric analysis of migration in Venezuela. *Econometrica*, 42(2), 377-88.

Mincer, J. (1958). Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *The Journal of Political Economy*, 66, 281-302.

McCann, P. & Sheppard, P. (2001). Public investment and regional labour markets: the role of UK higher education. In D. Felsenstein & R. McQuid & M. McCann & R> Shefer (Eds), *Public Investment and Regional Economic Development: Essays in Honour of Moss Madden* (pp 135-153). Cheltenham: Edward Elgar.

McLafferty, S.L. (2010). Conducting Questionnaire Surveys. In N. Clifford & S. French & G. Valentine (Eds), *Key Methods in Geography* (pp. 77-88). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.

Mulder, C.H. (1993). *Migration dynamics: a life course approach*. Amsterdam: Thesis Publishers.

Nuffic (2014). *Het onderwijssysteem van Nederland beschreven*. Nederland: Nuffic.

Ordovensky, J. F. (1995). Effects of institutional attributes on enrollment choice: implications for postsecondary vocational education. *Economics of Education. Review*, 14(4), 335-50.

Poulus, C. & Vijncke, M. (2014). *De vraag naar studentenhuisvesting en het effect daarop van de kabinetsmaatregelen Hoger Onderwijs*. 2013-0056. Delft: ABF Research.

Romer, P.M. (1990). Endogenous technological change. *The Journal of Political Economy*. 98(5), 71-102.

Rutte, M.& Samsom, D. M. (2012). *Bruggen Slaan. Regeerakkoord VVD – PvdA. Regeerakkoord voor de periode 2012-2015*. Geraadpleegd op 02-06-2016 via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2012/10/29/regeerakkoord>.

Rice, S. (2010). Sampling in Geography. In N. Clifford & S. French & G. Valentine (Eds), *Key Methods in Geography* (pp. 230-252). Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage.

Van Hoven, B. & Meijering L. (2011). On the ground. In V.J. Del Casino & M.E. Thomas & P. Cloke & R. Panelli (Eds), *A companion to social geography* (pp. 161-180). Malden: Blackwell Publishing Ltd.

Sa, C. & Florax, R.J.G.M. & Rietveld, P. (2004). Determinants of the Regional Demand for Higher Education in the Netherlands: A Gravity Model Approach. *Regional Studies*, 38(4). 375-392.

Schultz, T.W. (1960). Capital Formation by Education. *Journal of Political Economy*, 68(6), 571-83.

Sjaastad, L. (1962). The costs and returns of human migration. *The Journal of Political Economy*. 70 (5), 80-93.

Turkenburg, M. & Herwijer, L. & Dagevos, J. (2013). *De studie waard*. 2013-17. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Venhorst, V. & Edzes, A. & Broersma, L. & Van Dijk, J. (2011). *Brain drain of brain gain? Hoger opgeleiden in grote steden in Nederland*. Den Haag: Nicis Institute.

Bijlagen

Bijlage 1: Enquête ruimtelijke mobiliteit studenten

Enquête Ruimtelijke Mobiliteit Studenten

Welke opleiding volgt u momenteel?

HBO Bachelor

HBO Master

WO Bachelor

WO Master

Schakelprogramma

Sinds welk schooljaar volgt u deze opleiding?

2010/2011

2011/2012

2012/2013

2013/2014

2014/2015

2015/2016

Volgt u een opleiding waarbij er sprake is van een selectieprocedure, zoals een numerus fixus?

Ja

Nee

In welke stad of in welk dorp woonde u voor u begon met studeren?

.....

In welke stad of in welk dorp woont u momenteel?

.....

Wat is uw huidige woonsituatie?

Ouderlijk huis

- 0 Alleenwonend (bijvoorbeeld een studio)
- 0 Samenwonend met partner
- 0 Groepswonen (bijvoorbeeld een studentenwoning)

Hoe financiert u uw huidige woning? Verdeelt u een totaal van 100 punten over de volgende antwoorden:

- ... Bijdrage ouders/familie
- ... Werk
- ... Lening
- ... Basisbeurs
- ... Aanvullende beurs
- ... Ik woon in mijn ouderlijk huis en heb geen woonlasten
- ... Anders, namelijk

Hoeveel waarde hecht u aan de volgende eigenschappen als het gaat om uw huidige woonplaats?

- ... Dichtbij woonplaats ouders/ouderlijk huis
- ... Aanbod voorzieningen
- ... Dichtbij kwalitatief goede opleiding
- ... Lage woonlasten
- ... Toegang tot toekomstige arbeidsmarkt
- ... Anders, namelijk

Bijlage 2: Opleiding statistische gegevens**Kruistabel**

		Lening	Beurs	Totaal
Opleiding	HBO Bachelor	2	20	22
	WO Bachelor	20	26	46
	WO Master	29	10	39
Totaal		51	56	107

Chi-kwadraat toets

	Asym. Sig. (2-sided)	Exact. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	0,000	0,000

Bijlage 3: Selectieprocedure statistische gegevens**Keuzefactoren: Statistieken groep**

	Selectie	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error
Dichtbij ouderlijk huis	Ja	24	9,58	11,880	2,425
	Nee	83	8,69	10,897	1,196
Voorzieningen	Ja	24	26,88	14,656	2,992
	Nee	83	30,90	16,482	1,809
Kwaliteit opleiding	Ja	24	26,04	19,223	3,924
	Nee	83	28,95	18,352	2,014
Lage woonlasten	Ja	24	19,79	15,286	3,120
	Nee	83	20,16	13,689	1,503
Toekomstige arbeidsmarkt	Ja	24	6,88	8,946	1,826
	Nee	83	7,93	11,694	1,284
Anders	Ja	24	11,25	24,727	5,047
	Nee	83	3,43	10,416	1,143

Ongepaarde t-toets

		Levene's Test	t-test	t-test
		Sig.	Sig. (2-tailed)	Mean difference
Dichtbij Ouderlijk huis	Equal variances assumed	0,746	0,729	0,897
	Equal variances not assumed		0,742	
Voorzieningen	Equal variances assumed	0,808	0,283	-4,029
	Equal variances not assumed		0,256	
Kwaliteit opleiding	Equal variances assumed	0,536	0,500	-2,910
	Equal variances not assumed		0,514	
Lage woonlasten	Equal variances assumed	0,474	0,911	-0,365
	Equal variances not assumed		0,917	
Toekomstige arbeidsmarkt	Equal variances assumed	0,426	0,685	-1,053
	Equal variances not assumed		0,639	
Anders	Equal variances assumed	0,000	0,025	7,816
	Equal variances not assumed		0,143	

Afstanden: Statistieken groep

	Selectie	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Afstand woonplaats -studie	Ja	24	13,50	47,464	9,691
	Nee	83	11,46	45,453	4,989
Afstand woonplaats voor studie-studie	Ja	24	122,21	111,541	22,768
	Nee	83	79,57	90,690	9,955

Ongepaarde t-toets

		Levene's Test	t-test	t-test
		Sig.	Sig. (2-tailed)	Mean Difference
Afstand woonplaats -studie	Equal variances assumed	0,699	0,848	2,042
	Equal variances not assumed		0,852	
Afstand woonplaats voor studie-studie	Equal variances assumed	0,023	0,057	42,642
	Equal variances not assumed		0,096	

Bijlage 4: Woonsituatie statistische gegevens**Kruistabel**

		Lening	Beurs	Totaal
Woonsituatie	Ouderlijk huis	3	3	6
	Alleenwonend	7	9	16
	Samenwonend	5	6	11
	Groepswonen	35	37	72
Totaal		50	55	105

Fisher-Freeman-Halton Test

	Asym. Sig. (2-sided)	Exact. Sig. (2-sided)
Fisher's Exact Test	0,984	0,983

Bijlage 5: Financiering woning statistische gegevens**Financiering van de woning: Statistieken groep**

	Lening/beurs	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error
Ouders	Lening	51	31,37	38,211	5,351
	Beurs	56	21,34	24,927	3,331
Werk	Lening	51	27,29	35,587	4,983
	Beurs	56	14,66	17,564	2,347
Lening	Lening	51	34,90	35,951	5,034
	Beurs	56	26,45	26,590	3,553
Basisbeurs	Lening	51	0,00	0,000	0,000
	Beurs	56	25,55	20,308	2,714
Aanvullende beurs	Lening	51	1,76	8,878	1,243
	Beurs	56	4,70	11,163	1,492
Geen woonlasten	Lening	51	3,92	19,604	2,745
	Beurs	56	5,36	22,721	3,036
Anders	Lening	51	0,94	5,038	0,705
	Beurs	56	0,95	4,841	0,647

Ongepaarde t-toets

		Levene's Test	t-test	t-test
		Sig.	Sig. (2-tailed)	Mean difference
Ouders	Equal variances assumed	0,000	0,108	10,033
	Equal variances not assumed		0,115	
Werk	Equal variances assumed	0,000	0,020	12,633
	Equal variances not assumed		0,025	
Lening	Equal variances assumed	0,000	0,167	8,456
	Equal variances not assumed		0,173	
Basisbeurs	Equal variances assumed	0,000	0,000	-25,554
	Equal variances not assumed		0,000	
Aanvullende beurs	Equal variances assumed	0,009	0,138	-2,932
	Equal variances not assumed		0,134	
Geen woonlasten	Equal variances assumed	0,486	0,728	-1,436
	Equal variances not assumed		0,726	

Anders	Equal variances assumed	0,985	0,996	-,005
	Equal variances not assumed		0,996	

Bijlage 6: Waardering woonplaats statistische gegevens**Keuzefactoren: Statistieken groep**

	Lening/beurs	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error
Dichtbij ouderlijk huis	Lening	51	7,08	10,194	2,427
	Beurs	56	10,54	11,665	1,559
Voorzieningen	Lening	51	29,61	14,940	2,092
	Beurs	56	30,36	17,238	2,304
Kwaliteit opleiding	Lening	51	31,24	20,165	2,824
	Beurs	56	25,63	16,571	2,214
Lage woonlasten	Lening	51	19,96	15,195	2,128
	Beurs	56	20,18	12,932	1,728
Toekomstige arbeidsmarkt	Lening	51	8,00	12,382	1,734
	Beurs	56	7,41	9,908	1,324
Anders	Lening	51	4,12	11,476	1,607
	Beurs	56	6,16	17,786	2,377

Ongepaarde t-toets

		Levene's Test	t-test	t-test
		Sig.	Sig. (2-tailed)	Mean difference
Dichtbij Ouderlijk huis	Equal variances assumed	0,426	0,107	-3,457
	Equal variances not assumed		0,105	
Voorzieningen	Equal variances assumed	0,530	0,811	-0,749
	Equal variances not assumed		0,810	
Kwaliteit opleiding	Equal variances assumed	0,384	0,118	5,610
	Equal variances not assumed		0,121	
Lage woonlasten	Equal variances assumed	0,391	0,936	-0,218
	Equal variances not assumed		0,937	
Toekomstige arbeidsmarkt	Equal variances assumed	0,567	0,785	-0,589
	Equal variances not assumed		0,788	
Anders	Equal variances assumed	0,124	0,486	-2,043
	Equal variances not assumed		0,478	

Bijlage 7: Afstand woonplaats-studie statistische gegevens**Afstanden: Statistieken groep**

	Lening/beurs	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Afstand woonplaats-studie	Lening	51	8,73	39,870	5,583
	Beurs	56	14,82	50,605	6,762

Ongepaarde t-toets

		Levene's Test	t-test	t-test
		Sig.	Sig. (2-tailed)	Mean Difference
Afstand woonplaats-studie	Equal variances assumed	0,214	0,493	-6,096
	Equal variances not assumed		0,489	

Bijlage 8: Afstand woonplaats voor studie-studie statistische gegevens**Afstanden: Statistieken groep**

	Lening/beurs	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Afstand woonplaats -studie	Lening	51	94,55	84,639	11,852
	Beurs	56	84,20	107,313	14,340

Ongepaarde t-toets

		Levene's Test	t-test	t-test
		Sig.	Sig. (2-tailed)	Mean Difference
Afstand woonplaats -studie	Equal variances assumed	0,035	0,583	10,353
	Equal variances not assumed		0,579	